

Archeologische opgraving naar aanleiding van een wetenschappelijke vraagstelling

ZEDELGEM SINT-LAURENTIUSKERK (prov. WEST-VLAANDEREN)

Eindverslag

Auteurs: TOMAS BRADT, LYNN
DEVALCKENEER, JELLE DEFRANCQ
Redactie : BART BARTHOLOMIEUX
Projectcode: 2024A232

Vergunningsnummer:	2024A232
Projectleider:	Christof Vanhoutte en Bart Bartholomieux
Naam erkende archeoloog:	Monument Vandekerckhove NV
Erkenningsnummer:	OE/ERK/Archeoloog/2015/00031
Veldwerkleider:	Tomas Bradt
Archeologisch team:	Tomas Bradt (erkend archeoloog), Jelle Defrancq (erkend archeoloog en fysisch antropoloog), Britt Brabant (stagiaire)
Bevoegde Vlaamse overheid:	Jessica Vandevelde en Ine De Paepe (Agentschap Onroerend Erfgoed)
Plannen:	Tina Bruyninckx
Conservatie:	/
Materiaaltekeningen:	/
Provincie:	West-Vlaanderen
Gemeente:	Zedelgem
Deelgemeente:	Zedelgem
Plaats:	Kerkplein
Opgravingsplan op bouwplannen	/
Projectcode:	ZESIO24
Lambertcoördinaten onderzoeksgebied:	X: 63755.909, Y: 204387.397 ; X: 63705.841, Y: 204412.431
Kadastergegevens:	Zedelgem
Topografische kaart:	zie plan in bijlage 4 en 5
Begindatum onderzoek:	22/04/2024
Einddatum onderzoek:	05/06/2024
Relevante termen thesauri:	Kerkopgraving, middeleeuwen, late middeleeuwen, romaans, gotisch, kerkvloer, altaar, doopvont, Nieuwste tijd, begraving, bewoning, archeologische opgraving
Beheer opgravingsdata:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Titel:	Archeologische opgraving naar aanleiding van een wetenschappelijke vraagstelling (prov. West-Vlaanderen). Eindverslag.
Contact:	info@monument.be; T: +32 51 31 60 80

© Monument Vandekerckhove nv, Oostrozebekestraat 54, 8770 Ingelmunster. Figuren: Monument Vandekerckhove nv, tenzij anders vermeld. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

0. INHOUDSTAFEL

0. INHOUDSTAFEL	3
1. BESCHRIJVING VAN DE UITGEVOERDE WERKEN.....	6
1.1. BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSOPDRACHT	6
1.2. VRAAGSTELLING	7
1.3. RANDVOORWAARDEN	9
1.4. BESTAANDE TOESTAND EN GEPLANEDE WERKEN	10
1.5. WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE	13
1.5.1. Voorbereiding.....	13
1.5.2. Veldwerk en Publiekswerking	16
2. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS	20
2.1. SITUERING SITE	20
2.1.1. Topografische situering.....	20
2.1.2. Landschappelijke situering.....	23
2.1.3. Bodemkundige situering	25
2.2. HISTORISCH EN ARCHEOLOGISCH KADER	28
2.2.1. Historisch kader	28
2.2.1.1. Zedelgem.....	29
2.2.1.1.1. Oudste geschiedenis en bewoning.....	29
2.2.1.1.2. Middeleeuwen.....	29
2.2.1.1.2.1. Gem-toponiem	29
2.2.1.1.2.2. Eerste historische vermelding.....	30
2.2.1.1.2.3. Een herenhoeve (met kerk?) van de heren van Zedelgem	30
2.2.1.1.2.4. Een kruising van twee wegen.....	31
2.2.1.2. De Sint-Laurentiuskerk.....	33
2.2.1.2.1. Houten voorloper?.....	33
2.2.1.2.2. Het Patrocinium Sint-Laurentius.....	33
2.2.1.2.3. Eerste historische vermelding.....	33
2.2.1.2.4. Gekende bouwgeschiedenis	34
2.2.1.2.5. Op zoek naar de Romaanse kerk van Zedelgem	43
2.2.1.2.6. Een unieke romaanse doopvont.....	43
2.2.1.2.7. De ontdekking van een oude grafkelder ter hoogte van de nieuwe toegangstrappen	44
2.2.2. Archeologisch kader	45
3. BESCHRIJVING VAN DE RESULTATEN	48
3.1. STRATIGRAFIE	49
3.1.1. WP1 en WP2	49
3.1.2. WP3	52
3.1.3. WP4	55
3.1.4. WP5 (centrale sleuf)	56
3.1.5. WP6 en WP7	57
3.2. BESCHRIJVING VAN DE SPOREN EN STRUCTUREN	58

3.2.1.	Muren.....	58
3.2.1.1.	De Romaanse bouwfase.....	58
3.2.1.1.1.	De zijmuren in veldsteen.....	58
3.2.1.1.2.	Een veldstenen fundering (van het romaanse altaar?).....	60
3.2.1.2.	De Gotische bouwfase (in baksteen).....	61
3.2.1.3.	Een (ongekende) begin 17de-eeuwse bouwfase?.....	64
3.2.2.	Vloeren/vloerniveaus	66
3.2.2.1.	De romaanse kerkvloer.....	66
3.2.2.2.	De 13de-14de eeuwse koorvloer.....	68
3.2.2.3.	Tegelvloer in het schip van de gotische kerk.....	69
3.2.2.4.	De 18de-eeuwse voorloper van de huidige tegelvloer?.....	70
3.2.3.	Menselijke begravingen	73
3.2.3.1.	Primaire begravingen.....	73
3.2.3.2.	Secundaire begraving.....	77
3.2.4.	Paalkuilen	78
3.3.	BESCHRIJVING VONDSTEN	82
3.3.1.	Bouwmateriaal	82
3.3.1.1.	Daktegels.....	82
3.3.1.2.	Vloertegels.....	83
3.3.1.3.	Bakstenen	85
3.3.1.3.1.	Late middeleeuwen.....	85
3.3.1.3.2.	Postmiddeleeuwen.....	85
3.3.1.4.	Pleisterwerk.....	86
3.3.2.	Aardewerk.....	86
3.3.2.1.	Volle/Late Middeleeuwen	86
3.3.2.2.	Postmiddeleeuwen.....	86
3.3.3.	Metaal	87
3.3.4.	Glas	88
3.4.	RESULTATEN NATUURWETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK	89
3.4.1.	Datering op mortelstalen	89
3.4.2.	Radiokoolstofdatering	90
3.4.3.	Conclusie	91
4.	INTERPRETATIE, DATERING EN WAARDERING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	92
4.1.	DE ROMAANSE FASE	92
4.2.	DE GOTISCHE FASE.....	92
4.3.	EEN NOG ONGEKENDE BOUWFASE EIND 16DE– BEGIN 17DE EEUW?	92
4.4.	MINSTENS VIER VERSCHILLENDE VLOERNIVEAUS.....	92
4.5.	MENSELIJKE BEGRAVINGEN.....	93
5.	BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN.....	94
6.	BEWARING ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE	99
7.	SAMENVATTING.....	100

8. BIBLIOGRAFIE	102
8.1. LITERATUUR	102
8.2. INTERNETBRONNEN	104
9. BIJLAGEN	105

1. BESCHRIJVING VAN DE UITGEVOERDE WERKEN

1.1. Beschrijving van de onderzoeksopdracht

In het kader van de aanleg van een nieuwe vloerverwarming in de Sint-Laurentiuskerk van Zedelgem (provincie West-Vlaanderen) voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv van 22 april tot 6 juni 2024 een archeologische opgraving uit.

In aanloop daarvan werd een aanvraag voor toelating voor een opgraving via wetenschappelijke vraagstelling opgemaakt.

In dit eindverslag worden de resultaten van het vlakdekkend archeologisch onderzoek voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven van de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten. Het geheel wordt verduidelijkt met kaarten en foto's. Als bijlage zijn al enkele gedigitaliseerde overzichtsplannen opgenomen.

Figuur 1: Het GRB met de ruime omgeving van het plangebied.

1.2. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is om verdere informatie te krijgen over het verleden van de kerk. Op basis van het bureauonderzoek in functie van de toelatingsaanvraag voor wetenschappelijke vraagstelling werden onderstaande onderzoeksvragen geformuleerd¹:

FUNERAIR

- Worden er sporen van begravingen of van een begraafplaats gevonden behorend tot een oudere fase van de kerk?
 - o Zoja, hoe is de bewaring van de skeletten en in welke periode kunnen deze gedateerd worden?
 - o Zijn er specifieke manier van begraven op te merken (oriëntatie, positie lichaam, in grafkisten of volle grond, antropomorf, etc)?
- Kan er zicht gekregen worden op de begravingsdichtheid binnen de huidige kerk en buiten de oudere voorgangers van de kerk? Waar bevinden deze zich binnen het plangebied?
- Zijn er ook grafkelders aanwezig? Wat is hun datering? Hoe zijn ze opgebouwd? Indien deze een dermate erfgoedkundig belang hebben dient bekeken te worden of deze in situ bewaard kunnen blijven of integraal op een andere plaats heropgebouwd kunnen worden.

BOUWKUNDIG

- Zijn er resten van oudere vloerniveau's? Hoe zijn ze opgebouwd en uit welke periode dateren ze?
- Hoe diep zijn de funderingen van de kerk? Hoe zijn deze opgebouwd?
- Hoeveel bouwfasen worden herkend? Vallen deze te linken aan de huidige stand van kennis met betrekking tot de bouwgeschiedenis van de kerk?
- Zijn er sporen en resten te herkennen van een houten voorganger? Zoja, wat is hun bewaringstoestand? Welke informatie geven deze sporen en resten met betrekking tot de datering en dimensies van het gebedshuis?
- Hoe kunnen de nieuw verworven gegevens bekomen via archeologie ingepast worden in de huidige kennis omtrent de ontwikkeling van kerkgebouwen in de regio?
- Zijn er andere archeologische sporen (muren, vloeren, grondsporen,...)? Zoja, wat is hun functie en datering?

¹ Devalckeneer L en Vanhoutte C., 2024: Toelating opgraving wetenschappelijke vraagstelling.

OVERIGE

- In welke mate is het archeologisch niveau intact? Hebben meer recente restauratiecampagnes de vernieling van de archeologische niveaus met zich meegebracht? Zijn er lokaal verschillen op te merken onder deze vernielingen?
- Zijn er onder het pakket behorend tot de religieuze in gebruikname van het terrein sporen en resten bewaard gebleven uit oudere periodes?
- Zijn er sporen en resten uit de steentijden, metaaltijden, Romeinse tijd, of vroege middeleeuwen aanwezig? Wat is hun aard?

1.3. Randvoorwaarden

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk.

Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling kan beantwoord worden. Het gefundeerd kunnen beantwoorden van de vraagstelling is dus het evaluatiecriterium aan de hand waarvan de erkende archeoloog zal bepalen of het onderzoeksdoel succesvol bereikt is.

1.4. Bestaande toestand en geplande werken

De geplande werken voorzien een nieuwe verwarmingsinstallatie. De kerk zal verwarmd worden met warmtestations in convectorputten in de vloer met geforceerde ventilatie. Koude lucht zal door een ventilator via een vloerrooster en een filter aangezogen worden, in een warmtewisselaar worden opgewarmd en via het rooster terug uitgeblazen. De warmte wordt ontvangen door leidingen met water waarbij het warm water wordt geproduceerd door een aardgasketel. De installatie wordt ingewerkt in de vloeren.

In totaal worden vijf convectoren voorzien:

Twee in het westen van de middenbeuk (55 x 200 cm)

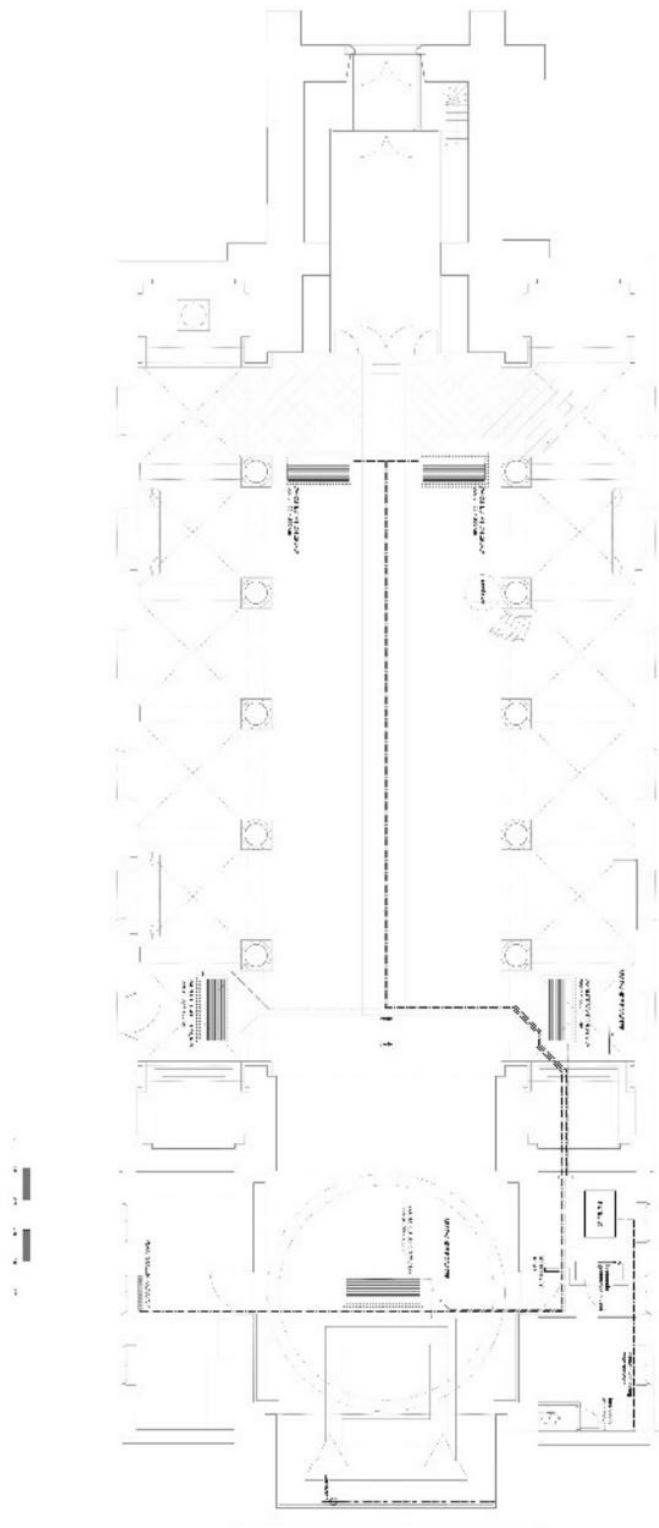
Twee in het oosten van de noordelijke en zuidelijke beuk (55 x 200 cm)

Eén ter hoogte van het altaar (55 x 235 cm)

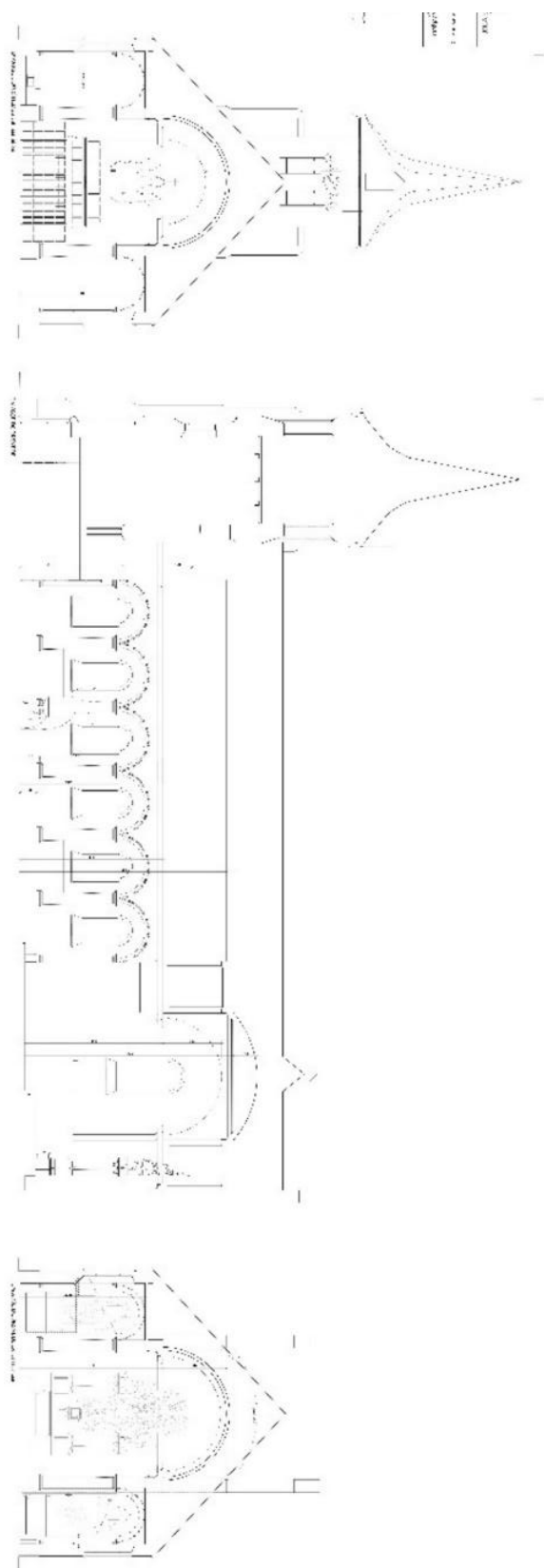
Deze convectoren zullen op een diepte van 89 cm worden geplaatst.

Ter hoogte van een convector in de noordelijke beuk en ter hoogte van het altaar bevinden zich reeds bestaande roosters.

Bijkomend worden de leidingen die naar de convectoren leiden voornamelijk ingewerkt centraal in de middenbeuk. Hun startpunt is de sacristie waar zich een ketel zal bevinden met een bestaande gastoevoer. Er wordt een nieuwe watertoevoer voorzien op dezelfde locatie. Vanuit deze gasketel vertrekken de verschillende leidingen richting de convectoren. De nodige leidingen worden aangelegd in sleuven op een diepte van ongeveer 25 cm onder de kerkvloer.

Figuur 2: Geplande toestand Sint-Laurentiuskerk inplantingsplan (bron: initiatiefnemer)

Figuur 3: Bestaande toestand Sint-Laurentiuskerk snedes (bron: initiatiefnemer)

1.5. Werkwijze en opgravingsstrategie

1.5.1. Voorbereiding

Voorafgaand aan de uitvoering van het archeologisch onderzoek werd een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis daarvan werd de toelating voor een archeologisch opgraving met wetenschappelijke vraagstelling opgemaakt²².

In het bureauonderzoek werd getracht een zo duidelijk mogelijk beeld te vormen van de huidige archeologische, historische en landschappelijke kennis van het projectgebied en de omgeving. Dit werd vervolgens getoetst aan de geplande verstoring van de bodem. Om een antwoord te kunnen formuleren op de onderzoeksvragen werden verschillende bronnen geraadpleegd.

Informatie over de afbakening van het plangebied en de geplande werkzaamheden werd aangeleverd via de initiatiefnemer. Om een zicht te krijgen op de huidige archeologische kennis van het plangebied en de gemeente Zedelgem in het algemeen werd de online databank van CAI (Centraal Archeologische Inventaris) geraadpleegd. Als aanvulling hierop waren verschillende historische kaarten geraadpleegd via Geopunt, de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie, en via Cartesius, een databank die kaarten bundelt van het NGI (Nationaal Geografische Instituut). Langs deze weg werden ook verschillende luchtfoto's bekeken die genomen zijn sinds de jaren '70 van de 20ste eeuw. Op alle kaarten en luchtfoto's werd het plangebied geprojecteerd, om zo tot een duidelijk beeld te komen van het landgebruik gedurende de laatste eeuwen. Geopunt leverde ook verschillende kaarten op die betrekking hebben tot de landschappelijke en bodemkundige ligging van het gebied. Een kadasterplan dat beschikbaar is via GRB-kaart op Geopunt werd vergeleken met hetgeen beschikbaar is via de CadGIS Viewer van de Federale Overheid. Een topografische kaart werd verkregen via het NGI.

De eerste stap van het bureauonderzoek bestond er uit zoveel mogelijk relevante informatie te verzamelen betreffende het projectgebied. Daarna werd getracht deze informatie op overzichtelijke wijze weer te geven door middel van kaarten die als bijlage bij dit rapport gevoegd worden. Vervolgens werd de vergaarde informatie in een tekst gegoten en kon worden bepaald wat de uitgelezen plaatsen waren voor het vervolgonderzoek te adviseren.

²² Devalckeneer L. en Vanhoutte C., 2024: zie bijlage 1.

Figuur 4: Zicht op de toren met een deel van de noordwestgevel.

Figuur 6: Zuidgevel (Davans H., 2022)

Figuur 5: Middenbeuk (Davans H., 2022)

1.5.2. Veldwerk en Publiekswerking

Het veldwerk vond plaats tussen 22 april en 6 juni 2024. Gezien de opmerkelijke resultaten werden, in samenwerking met de Dienst Erfgoed en Archief van Zedelgem in de persoon van Hannelore Neyt, twee publieksmomenten voorzien tijdens de Archeologiedagen, op 24 mei voor de klassen van het 4de, 5de en 6de leerjaar en 25 mei voor het grote publiek. De plaatsen waren in een mum van tijd volzet, waarop op 25 mei nog een extra rondleiding werd voorzien.

Er werden in totaal 7 werkputten onderscheiden. Naast de vier voorziene warmtecollectoren (WP1: achteraan schip zuidkant, WP2: achteraan schip noordkant, WP3: in de zuidbeuk vooraan en WP4: in de noordbeuk vooraan) werd de tussenliggende sleuf nog in 3 verschillende delen onderverdeeld: de centrale sleuf (WP5), de sleuf richting WP3 in de zuidbeuk (WP6) en de sleuf richting WP4 in de noordbeuk (WP7).

Alle nodige informatie werd geraadpleegd via het internet of werd digitaal aangeleverd door de initiatiefnemer. De kaarten die toegevoegd zijn als bijlage werden vervaardigd met behulp van het geografische informatiesysteem QGIS.

Figuur 7: Sfeerbeeld van tijdens de Archeologiedagen in mei 2024.

Figuur 8: Het uitgevoerde werkputtenplan.

Voorafgaand de archeologische manuele uitgraving van de verschillende werkputten werd de tegelvloer in die zones verwijderd.

De sporen die zichtbaar werden zijn voorzien van een individueel spoornummer. Vervolgens zijn ze beschreven (interpretatie, kleur, textuur, inclusies) en gefotografeerd. Op deze foto is, naast het spoor telkens een noordpijl, schaallat en fotobord aanwezig. Op dit fotobord staat de projectcode (**2024A232**), de afkorting van het project (ZESIO24= **Zedelgem Sint-Laurentiuskerk**), de werkput (**WP1-7**) en het spoornummer. Na het fotograferen werden de structurele sporen (zoals muren) ingemeten met een Total Station. De tussenliggende aangelegde vlakken van elke werkput werden op millimeterpapier op schaal 1/20 ingetekend. Nadien werden deze tekeningen in het digitale grondplan ingepast.

Wanneer de volledige werkput was uitgegraven en alle sporen geregistreerd en onderzocht waren, werd overgegaan tot het registreren en tekenen van één of meerder profielen. Dit profiel werd vervolgens gefotografeerd, ingetekend op een tablet (schaal 1:20) en per laag van unieke laagnummers voorzien. De vondsten zijn ingezameld per context en per laag. Een vondstkaartje werd telkens ingevuld. Van sommige sporen zijn monsters genomen. Het gaat

om natuursteenstalen, baksteenstalen, mortelstalen, houtstalen in functie van houtanalyse. Bijkomend werd van één context een zeefstaal genomen wegens de aanwezigheid van zeer fijn dierlijk bot. Bij drie begravingen werd een bulkstaal van onder het hoofd genomen om eventueel palynologisch/microscopisch onderzoek ervan mogelijk te maken. Alle monsters en vondsten werden zo veel mogelijk al tijdens het veldwerk van een inventarisnummer voorzien.

De opgraving werd uitgevoerd door Tomas Bradt (erkend archeoloog), bijgestaan door Jelle Defrancq (fysisch antropoloog) en Britt Brabant (stagiaire van de UGent).

2. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

2.1. Situering site

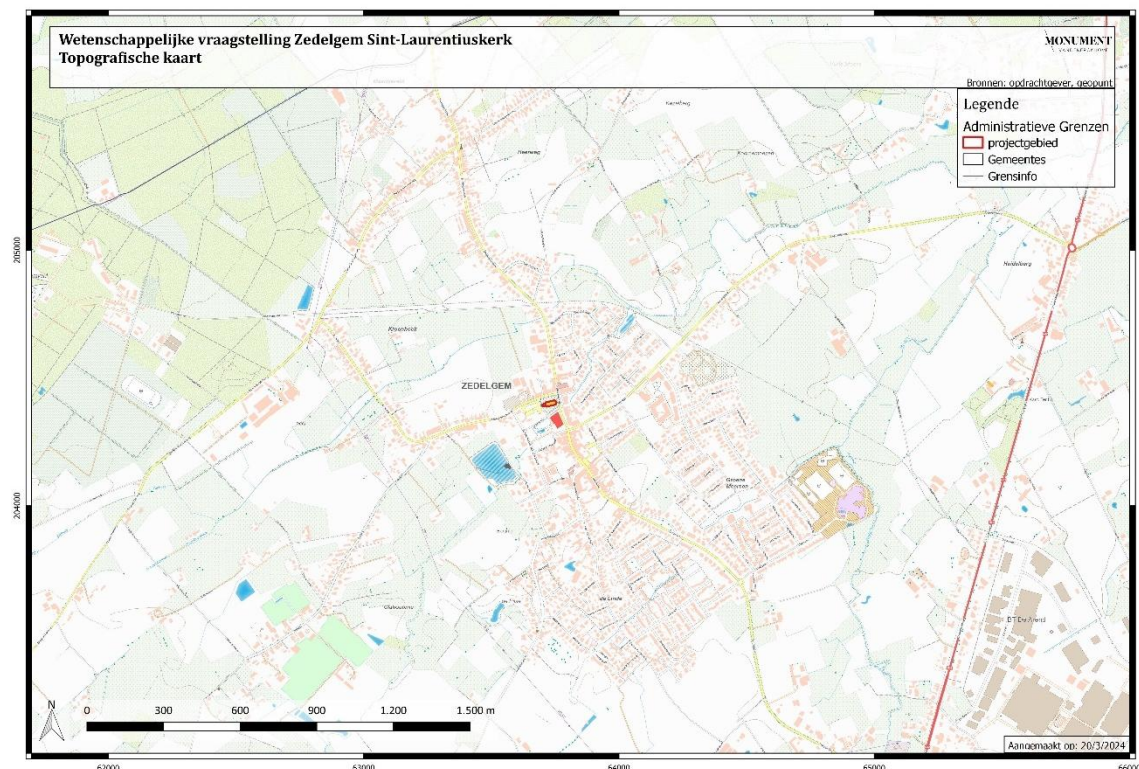
2.1.1. *Topografische situering*

Zedelgem is gelegen in de provincie West-Vlaanderen en maakt deel uit van het arrondissement Brugge. De gemeente is een fusie van de gemeente Zedelgem, Aartrijke, Loppem en Veldegem. Kloksgewijs wordt Zedelgem omgeven door Jabbeke, Brugge, Oostkamp, Torhout en Ichtegem.

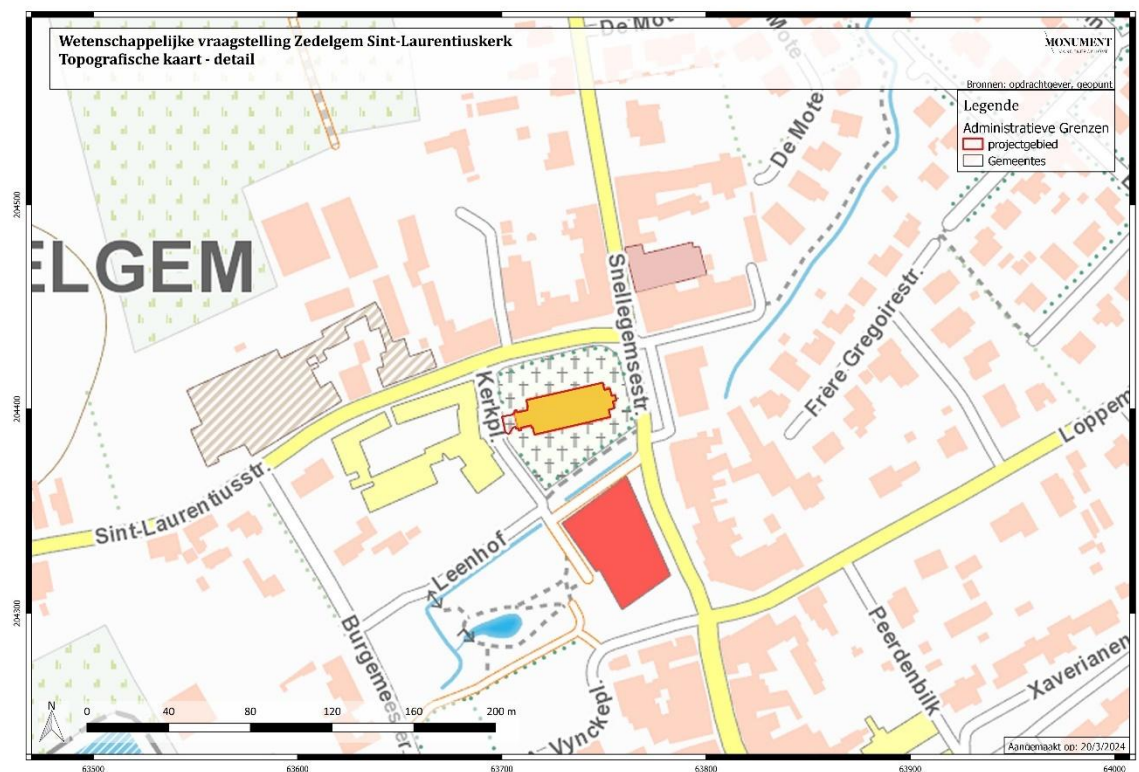
Het projectgebied vormt het hart van de dorpskern van Zedelgem en wordt omgeven door de dorpskernbebouwing. Het portaal van de kerk situeert zich in het zuidwesten. Het gebouw typeert zich door een neoclassicistisch schip en koor (1846) en een gotische westtoren (14de eeuw). Rondom rond de kerk situeert zich het oude kerkhofareaal voorzien van beplanting en visueel van de straatzijden afgescheiden door dit groen. Dit geheel wordt in het noorden begrensd door de Sint-Laurentiusstraat, een verwijzing naar de heilige aan wie de kerk is gewijd, de Snellegemstraat ten oosten, ten westen en ten zuiden loop de weg Kerkplein.

Kadastraal is het projectgebied terug te vinden onder Zedelgem, afdeling 1, sectie C, 407A.

Op de bodemgebruikskaart uit 2001 staat het grootste deel van het projectgebied gekarteerd als 'andere bebouwing'.

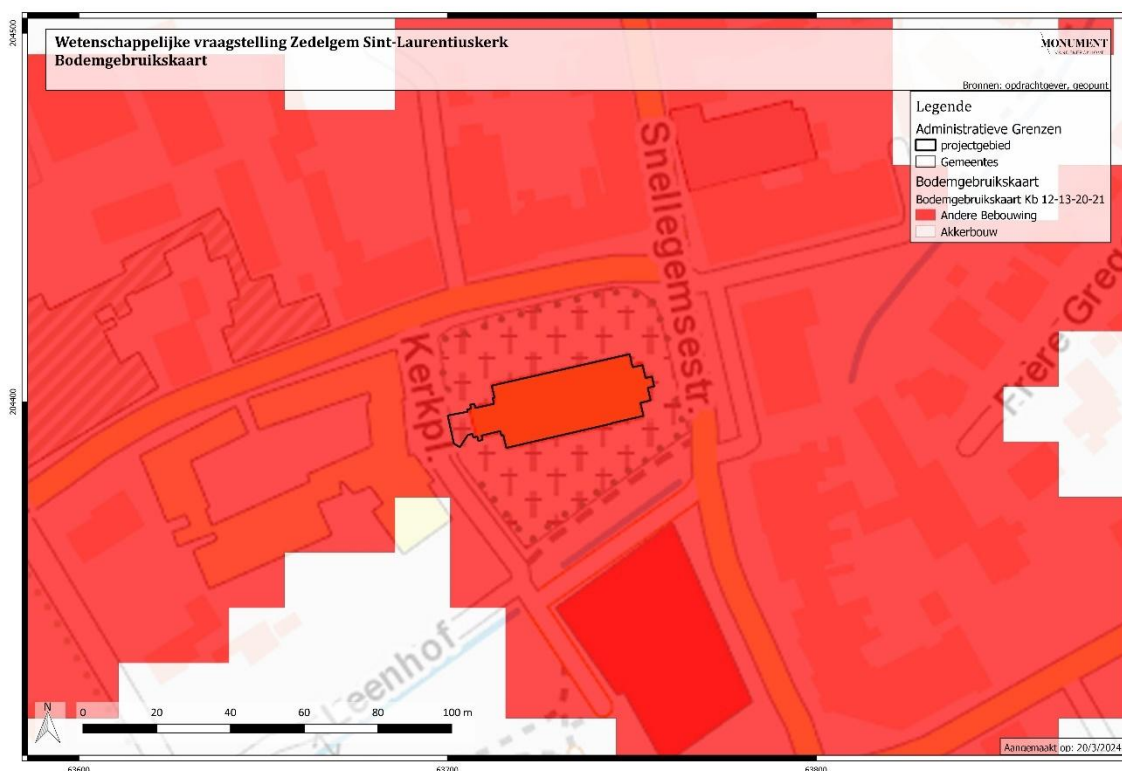
Figuur 9: Uitsnede topografische kaart met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

Figuur 10: Uitsnede topografische kaart – detail met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

Figuur 11: Uitsnede kadasterkaart met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

Figuur 12: Uitsnede bodemgebruikskaart met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

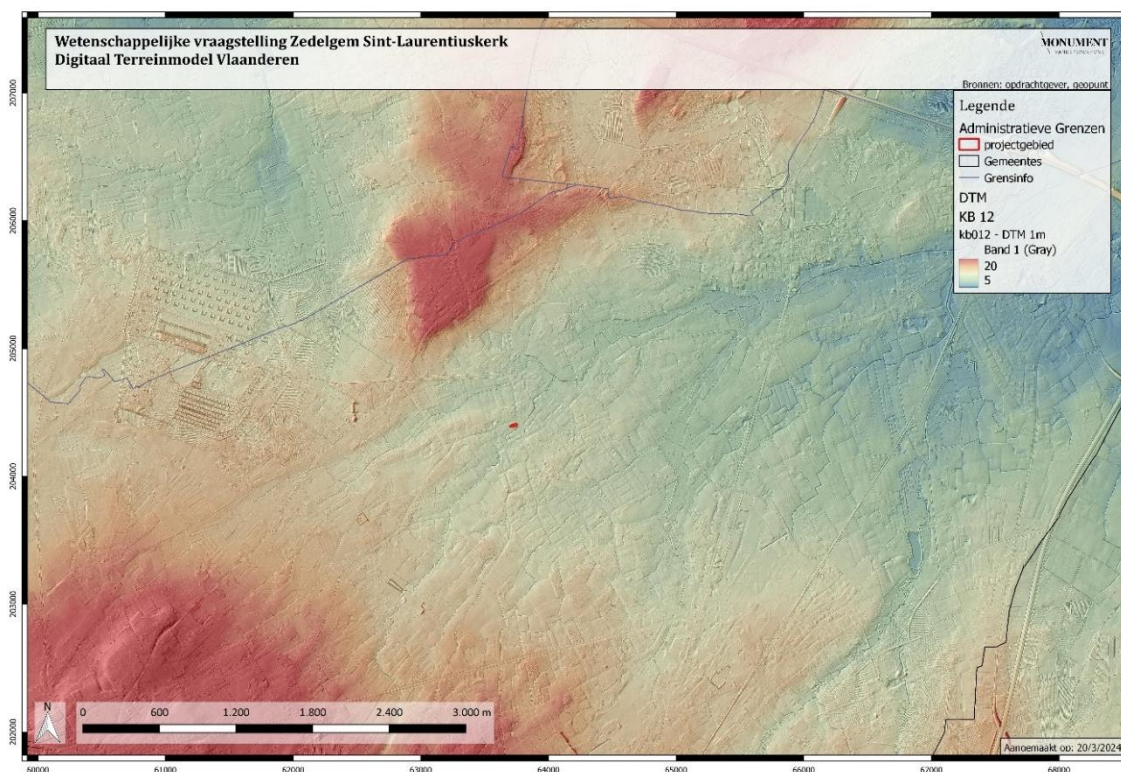
2.1.2. Landschappelijke situering

Zedelgem behoort tot zandig Vlaanderen, meer bepaald tot het West-Vlaamse Cuestaland. De gemeente is gelegen op een noordelijke uitloper van het Plateau van Wijnendale en kent een zwak glooiend karakter. Het reliëf neemt af vanaf het zuidwesten met een gemiddelde hoogte van + 20 m TAW naar het noordoosten op ongeveer + 8 m TAW. In noordoostelijke richting neemt de hoogte steeds verder af naarmate het landschap zich in het Zuid-Brugs Dallandschap begeeft, een afgedamde uitloper van de Vlaamse Vallei ter hoogte van Brugge. De afwatering van het gebied gebeurt door verschillende waterlopen en een zuidwest-noordoost oriëntatie die in het noordoosten samenkomen in de vallei van de Kerkebeek.

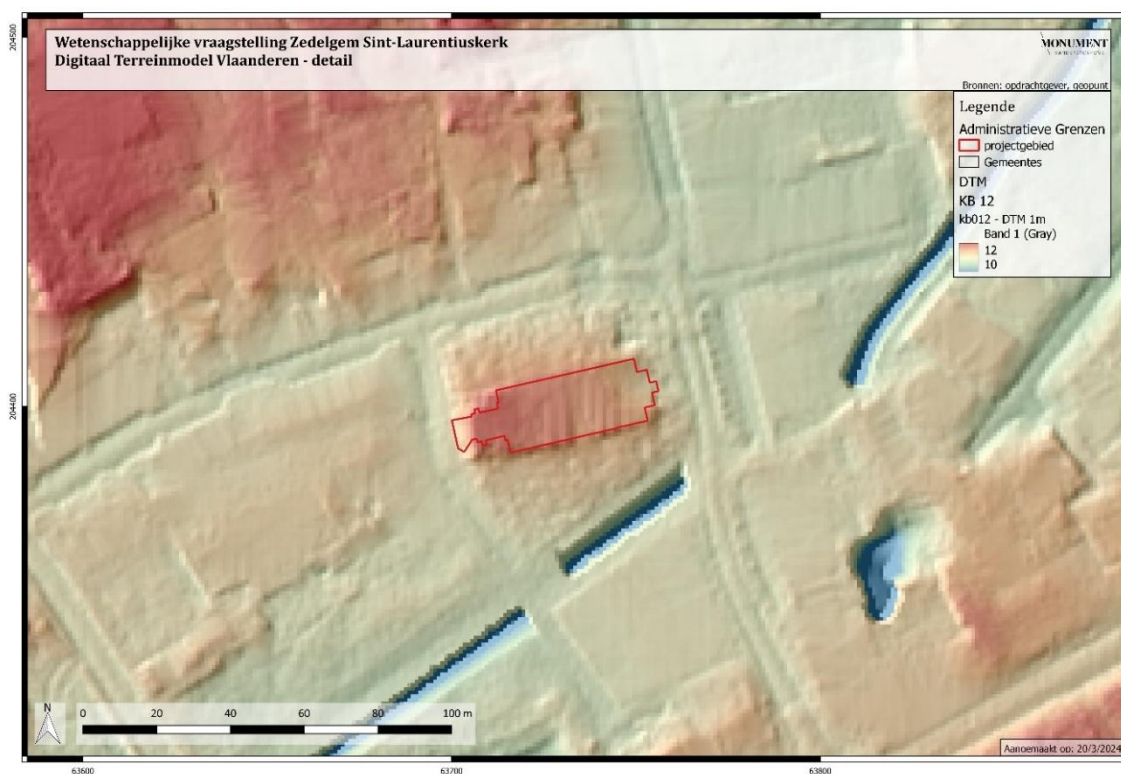
De Zedelgemse dorpskern ontwikkelde zich in de vallei van de Kerkebeek, die er lokaal Plaatsebeek genoemd wordt. Direct ten zuiden van de kerk werd een stukje van de Plaatsebeek, op gekanaliseerde wijze, terug opengelegd. Samen met de aanleg van het gecontroleerd overstromingsgebied (GOG) in 2018 heeft dit voor een vermindering van het overstromingsgevaar, zoals bleek in 2007, in Zedelgem gezorgd.³

Het projectgebied staat niet gekarteerd op de potentiële bodemerosiekaart. Aanduidingen in de ruimere omgeving wijzen op een laag tot verwaarloosbaar potentieel.

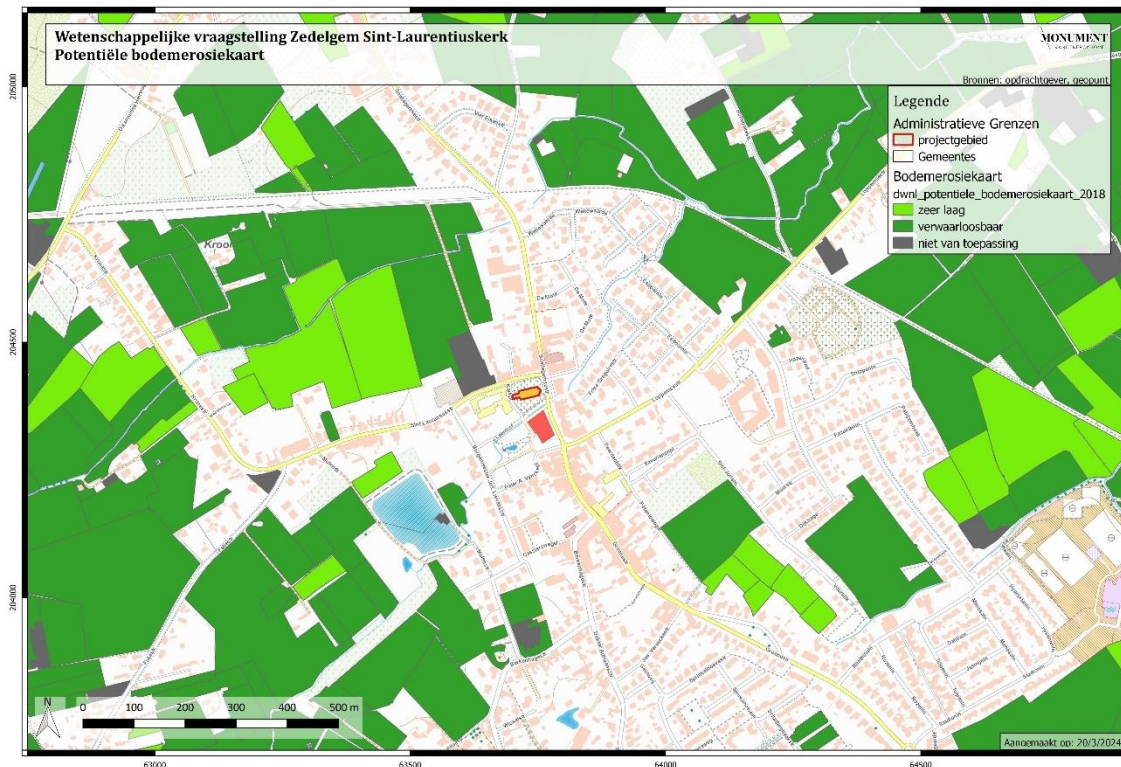
³ <https://www.west-vlaanderen.be/natuur-milieu-en-water/waterbeheer/projecten-tegen-wateroverlast/gog-plaatsebeek-zedelgem>

Figuur 13: Uitsnede DTM Vlaanderen met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

Figuur 14: Uitsnede DTM Vlaanderen detail met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

Figuur 15: Uitsnede potentiële bodemerosiekaart met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

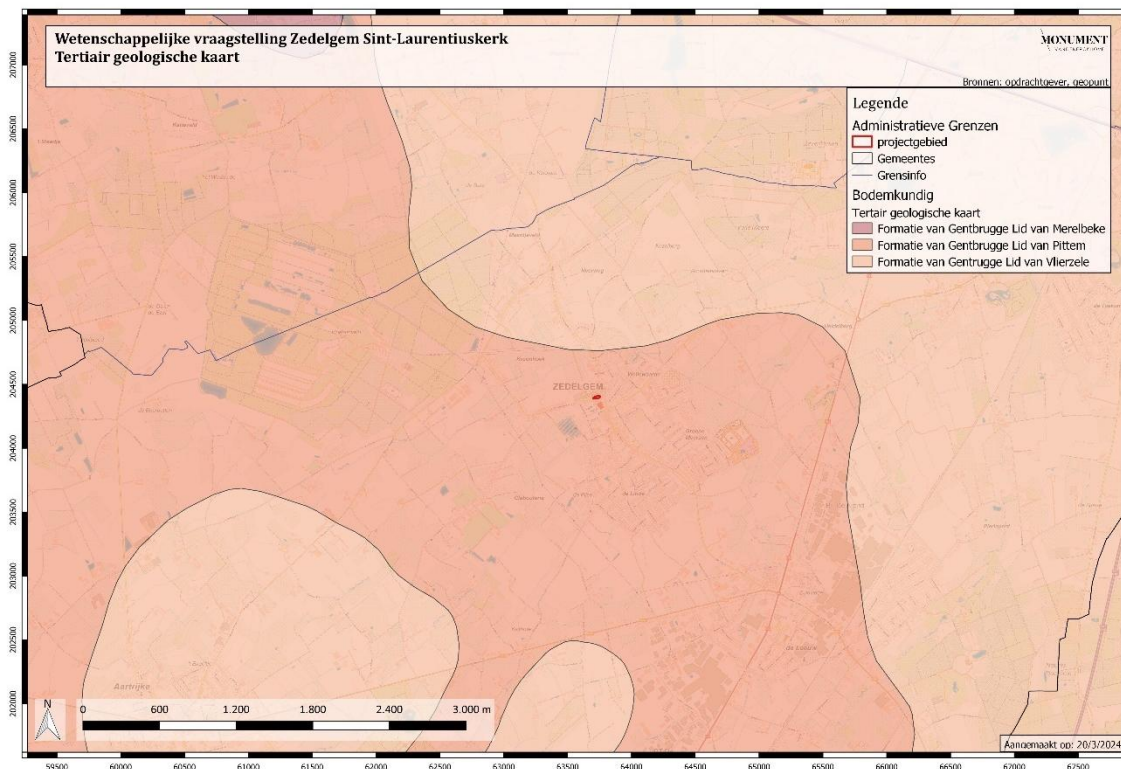
2.1.3. Bodemkundige situering

De Tertiaire ondergrond ter hoogte van het projectgebied behoort tot de Formatie van Gentbrugge, meer bepaald het Lid van Pittem. Deze eenheid bestaat uit grijsgroene zandhoudende klei en plaatselijk kunnen er zandsteenbanken met opalcement (veldstenen) opduiken. De klei zelf is weinig glauconiethoudend en bevat glimmers.

De Quartair geologische kaart geeft aan dat de ondergrond ter hoogte van het projectgebied bestaat uit Holocene en/of Tardiglaciale fluviatiele afzettingen (a) bovenop de Pleistocene sequentie (3). Deze laatste bestaat uit fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan met daarboven eolische afzettingen van het Weichseliaan, mogelijk Vroeg-Holoceen en/of hellingsafzettingen van het Quartair.

De bodemtypekaart karteert de ondergrond van het projectgebied als een OB-type. Het betreft een bodem dat door menselijk ingrijpen sterk gewijzigd of volledig vernietigd werd. In het geval van een OB-type is de oorzaak voor deze wijziging of vernietiging bebouwing.

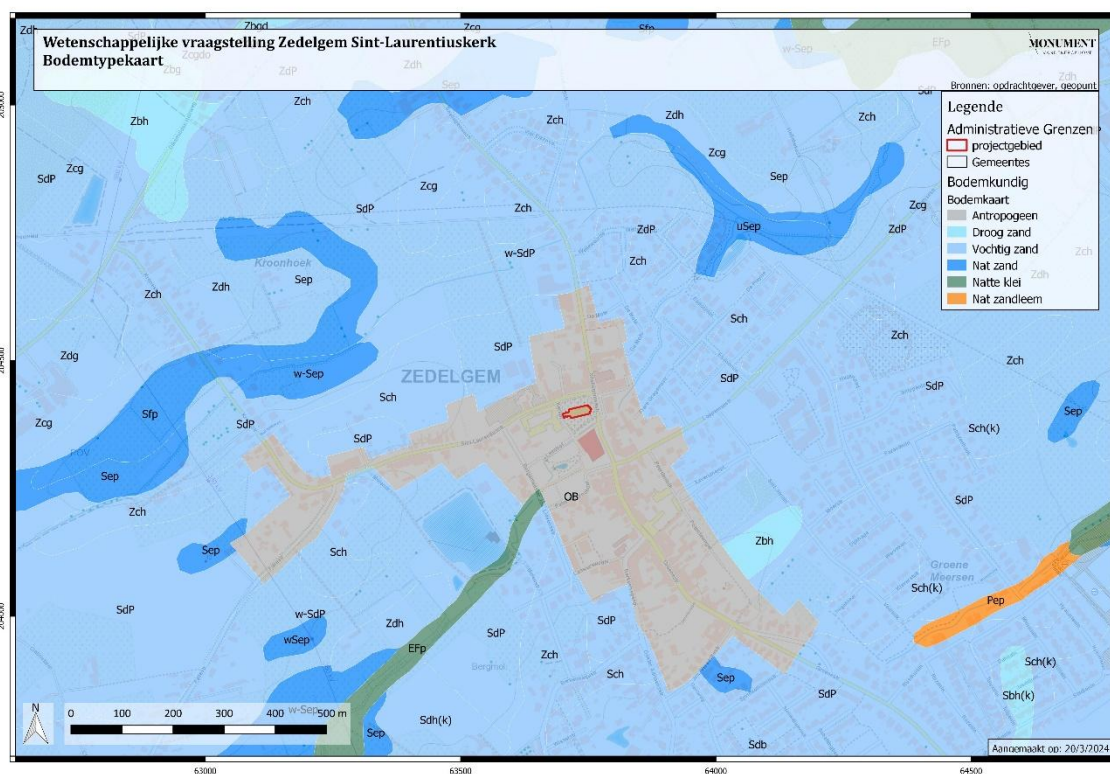
In de ruimere omgeving van het projectgebied wordt de ondergrond gekenmerkt door vochtig, natte zandgronden en natte kleigrond.

Figuur 16: Uitsnede Tertiair geologische kaart met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

Figuur 17: Uitsnede Quartair geologische kaart met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

Figuur 18: Uitsnede bodemtypekaart met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

2.2. Historisch en archeologisch kader

2.2.1. *Historisch kader*

Dit gedeelte werd voor een groot deel overgenomen van de inventaris onroerend erfgoed⁴ en gekaderd binnen het archeologisch onderzoek naar het ontstaan en de ontwikkeling van dorpen in Vlaanderen, de zogenaamde dorpsarcheologie. Vanuit archeologisch oogpunt geldt nog steeds de vaststelling dat dorpsarcheologie in Vlaanderen nog steeds onderbelicht wordt. Met dorpsarcheologie wordt verstaan een vorm van archeologisch onderzoek in de kernen van de historische dorpen met vraagstellingen en resultaten die bijdragen tot de kennis van het ontstaan en de ontwikkeling van deze kleine bewoningskernen in de middeleeuwen.⁵

De af- of aanwezigheid van een kerk heeft ongetwijfeld een al dan niet bepalende rol gespeeld in het ontstaan of de ontwikkeling van een dorp. Vaak komt de oudste historische vermelding van een kerk echter niet overeen met de bouw van een allereerste kerkgebouw, net zoals de oudste vermelding van een nederzetting niet overeenkomt met het ontstaan ervan. De afwezigheid van duidelijke en betrouwbare historische bronnen kan via archeologisch onderzoek binnen dorpskernen en kerken aangevuld worden.

Net voor het afwerken van dit eindverslag werd een belangrijke studie (SYNTAR 32: Van Hoeve tot dorp) gepubliceerd.⁶ Hierin kan heel wat informatie gevonden worden over het ontstaan en de ontwikkeling van dorpen in Vlaanderen. Hoewel de studie enkel de dorpen in de regio Zuid-Oost Vlaanderen bespreekt, hebben heel wat aangehaalde dorpsvormingselementen ook in de rest van Vlaanderen een belangrijke rol gespeeld. Er was voor de opmaak van dit eindverslag echter geen tijd meer om de veelheid aan informatie uit het syntheseonderzoek te koppelen aan de gegevens die uit het beperkte archeologische onderzoek in de kerk van Zedelgem naar boven zijn gekomen. Toch kan gesteld worden dat de aanwezigheid van de waterloop direct te zuiden van de kerk, in combinatie met de herenhoeve (het Leenhof) met gracht, waar de heren van Zedelgem oorspronkelijk resideerden, een belangrijke rol zal gespeeld hebben bij het ontstaan van Zedelgem. Het archeologisch onderzoek in 2004 op de locatie van het nieuwe gemeentehuis bracht onder andere een gracht aan het licht die dwars op de Plaatsebeek georiënteerd was en wellicht als gracht rondom de herenhoeve/het Leenhof kan gezien worden.

Behalve de beschrijving van de geschiedenis van Zedelgem op de inventaris onroerend erfgoed werd ook het boek uit 1934 van pastoor Frederic Ronse over de geschiedenis van Zedelgem en Veldegem doorgenomen. Het kan gezien worden als een belangrijk basiswerk

⁴ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/15782>

⁵ <https://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/OAOE/94/OAOE094-001.pdf>, Project historische dorpskernen, 2018, p.6

⁶ <https://www.onroenderfgoed.be/blog/syntar-32-van-hoeve-tot-dorp>

om de kennis over geschiedenis van Zedelgem te reconstrueren. Daarnaast werden ook verschillende artikels van de Heemkundige Kring “Zilleghem” online geraadpleegd. Het gaat onder meer om artikels met betrekking tot de heerlijkheid van Zedelgem van Patrick Anrou uit 1980 en ook één van Géry Cappon uit 2003.

2.2.1.1. Zedelgem

2.2.1.1.1. Oudste geschiedenis en bewoning

De oudste archeologische sporen van bewoning die te Zedelgem teruggevonden zijn, dateren uit de neolithische periode. In de omgeving van de Kezelberg (kruispunt Diksmuidse Heirweg/Snellegemsestraat) werden door baron de Maere d'Aertrycke neolithische relictten opgegraven in het begin van de 20ste eeuw.

De prospectie door middel van luchtfotografie, door de Gentse Universiteit uitgevoerd in de jaren 1990, leverde sporen van twee cirkelvormige structuren op aan weerszijden van de Zabbeek, tegen de grens met Loppem. Het gaat vermoedelijk om grafheuvels uit het midden van de bronstijd (3000-800 v.C.).

Er is sprake van Gallo-Romeinse vondsten en de huidige Diksmuidse Heirweg maakt deel uit van de Romeinse buurtweg die Cassel verbindt met Aardenburg. Een Romeinse weg liep via Aartrijke over het Zedelgemse grondgebied; Romeinse bewoningssporen zijn gevonden aan “De Arend”.⁷

2.2.1.1.2. Middeleeuwen

2.2.1.1.2.1 Gem-toponiem

De naam Zedelgem dateert vermoedelijk uit de periode van de landname door de Frankische edelen, vanaf de 5de eeuw. Dergelijke plaatsnamen (eindigend op “-gem”) zijn samengesteld uit een persoonsnaam, gevolgd door -*inga* (duidend op de verwantschap met de persoon in kwestie) en eindigend op -*haim* (woning, domein). Voor Zedelgem (*Sedelingem*) is dit volgens M. Gysseling de woonplaats van Sweidh. Het voorkomen van akker-toponiemen (*Oostackere*, langs de huidige Loppemsestraat en *Westackere*, in de omgeving van de “*Plaetsemolen*”, (zie Burgemeester J. Lievensstraat) versterkt de theorie van het ontstaan van Zedelgem als Germaanse nederzetting.

⁷ LAMBRECHT G. (et al.), RAAKVLAKE, 2015, p.14.

2.2.1.1.2.2 Eerste historische vermelding

De eerste historische vermelding van Zedelgem als "*Sedelingem*" dateert van 31 oktober 1089 in een akte waarin Robrecht II, graaf van Vlaanderen, het Sint-Donaaskapittel in Brugge bevestigt in haar bezittingen. Een tweede vermelding dateert van 1107, wanneer Balderik, bisschop van Doornik-Noyon, de abdij van Sint-Amand bevestigt in het bezit van onder andere het altaar van Zedelgem.

2.2.1.1.2.3 Een herenhoeve (met kerk?) van de heren van Zedelgem

Ten zuiden van de huidige kerk, op de locatie van het huidige gemeentehuis, bevond zich te Zedelgem een herenhoeve, waar tot de 15de eeuw de heren van Zedelgem resideerden. Dit leenhof was rechtstreeks afhankelijk van het Grafelijk leenhof de Burg van Brugge. De heer van Zedelgem was dus vazal (= leenman) van de graaf, die op zijn beurt leenman was van de Franse koning. Het leenhof van Zedelgem was eveneens een heerlijkheid, omdat de heer er overheidsrechten uitoefende op zowel het administratieve als op het rechterlijke niveau.

Over de oorsprong van de heren van Zedelgem werd geen concrete informatie gevonden. Philips van Zedelghem was de laatste heer van Zedelgem en stierf in 1389. Hij laat de heerlijkheid na aan zijn dochter Cathelyne die huwt met Ywein van Straten. Ze betreft met hem zijn kasteel te Jabbeke. In 1419 overlijdt Ywein, waarop Cathelyne hertrouwt met Lodewijk van Haveskerke, die daardoor heer van Zedelgem wordt. De heerlijkheid blijft in handen van de familie van Haveskerke en de heren van Zedelgem wonen vanaf dan steeds te Jabbeke en vanaf 1572 te Brugge.

In 1624 verleende de toenmalige heer van Zedelgem, Jan van Haverskerke, de toelating om – tegen betaling – de heide- en veldgebieden ten zuiden van de gemeente te gebruiken voor landbouwpraktijken.

De dorpskern bevond zich voornamelijk rond het leenhof en de kerk, terwijl de wijdere omgeving eerder bestond uit onontgonnen veldgebied, wat een combinatie was van heide, vijvers en moerasgebied.

In het artikel uit 2003 van Géry Cappon valt een beschrijving van het Hof van Zedelgem uit 1643 te lezen. Hij haalde deze informatie uit een leenregister waarbij heer Louis van Haverskercke opdracht gaf aan zijn baljuw Philips Haghebaert om een vernieuwd register op te stellen waarbij ook een beroep gedaan werd op landmeter Jan De Cuypere.

Hierin wordt het Hof dat zich ten zuiden en ten westen van de kerk bevond als volgt beschreven:

...drie ghemeten ende nu by mate groot drie ghemeten L r(oeden), alsoo tselve leengoet ghestaen ende gheleghen is binnen den ambachte ende prochie van Sedelghem, zuudt ende west an het kerchof van Sedelghem ende es alles een groote plaetse van lande, streckende oost ende west, met een hooghe mote ende wallen rontsame daerinne liggende ten zuudtwesthoucke van het kerchof ende met een nedermarasch suut ant kerchof en(de) _verhaeckt...ende met een huus, eene scheure ten oosthende ieghens den Brugghewech _aldaer uppe staende ende nieuwelicx byden voorschreven heere baron ghedaen maecken, aldaer Jan Spynt de jonghe up en(de) inne woont... '.⁸

Het lijkt erop dat het Hof van Zedelgem in 1643 omwald en nog gelegen was op een hoge motte.

Een archeologisch onderzoek, uitgevoerd in juli 2004 ten zuiden van de kerk, op de vermoedelijke locatie van het zogenaamde 'Casteelhof' met neerhof, toebehorend aan de heren van Zedelgem, bracht archeologische resten als grachten, greppels en mogelijke karensproen van een wegtracé, daterend uit de late middeleeuwen, aan het licht.⁹

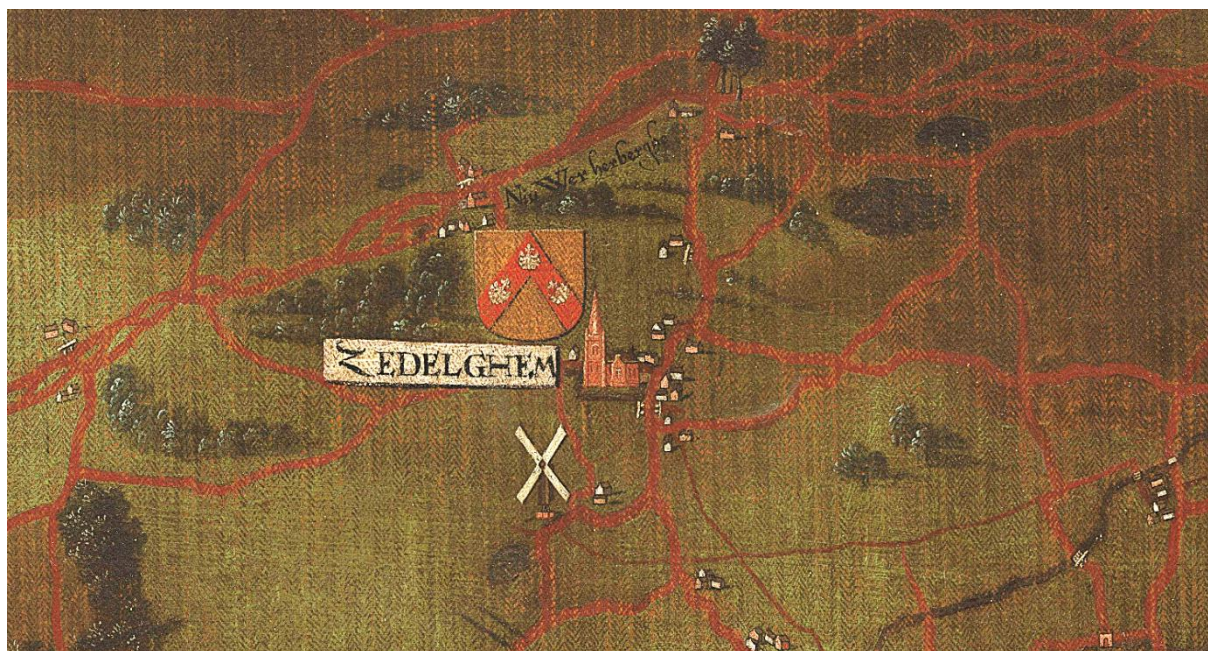
2.2.1.1.2.4 Een kruising van twee wegen

Zedelgem is afgebeeld op de Grote Kaart van het Brugse Vrije door Pieter Pourbus (1571) gekopieerd door Pieter Claeissens (1601). Twee belangrijke wegen doorkruisen het grondgebied van Zedelgem. Beide verbinden Brugge met Ieper. De noordelijke weg, de "*torhoutschen brugghewegh*" loopt langs de huidige Kezelbergstraat, Berkenhagestraat, Moubekestraat en Aatrijksestraat (Aatrijke). De zuidelijke "*iperwegh*" is lager gelegen en doorkruist het veldgebied dat later zal uitgroeien tot Veldegem. Wellicht was deze weg tijdens bepaalde seizoenen moeilijk begaanbaar en ontstond het noordelijk tracé als alternatieve route.

⁸ Cappon G, 2003, p.98-99.

⁹ Dewilde M., Wyffels F., 2004, p.1.

<https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/1291/ROEV1291-001.pdf>

Figuur 19: Weergave van de dorpskern van Zedelgem op de Grote kaart van Pieter Pourbus (1571)

2.2.1.2. De Sint-Laurentiuskerk

2.2.1.2.1. Houten voorloper?

De oorsprong van het eerste kerkgebouw is onbekend; mogelijk kan een houten kapel als voorganger gelden. Enige aanwijzingen voor het bestaan van deze oude voorganger zijn niet gekend.¹⁰

2.2.1.2.2. Het Patrocinium Sint-Laurentius

Naast het Gem-toponiem wijst ook de patroonheilige van de kerk 'Sint-Laurentius' op een vroegmiddeleeuwse oorsprong van Zedelgem. Patrocinia zijn de patroonheiligen van kerken, die steeds worden toegekend wanneer een kerk wordt ingewijd. Zoals modiefenomenen kent elke heilige een bepaalde populariteitsperiode en/of een bepaalde personen/groepen die de cultus promoten. Aangevuld met het gegeven dat de meeste kerken geen verandering zagen in hun patrocinium, laat een studie van dit specifieke gegeven dus toe een inschatting te maken van de stichtingsdatum van de kerk. Het bestaan van een kerk wijst dan uiteraard op bewoning in de nabije omgeving, en op personen of instellingen die voldoende bemiddeld waren om een kerk te kunnen oprichten en de bijhorende clerus te onderhouden.¹¹

Toekomstige opgravingen in of in de onmiddellijke omgeving van de dorpskern van Zedelgem dienen dus zeker nauwlettend door archeologen onderzocht te worden. De kans bestaat dat er sporen teruggevonden kunnen worden die teruggaan tot die vermoedelijke vroegmiddeleeuwse oorsprong.

2.2.1.2.3. Eerste historische vermelding

Aanvankelijk zijn de parochiekerken eigendom van de dorpsheer, maar gaandeweg komen ze in handen van abdijen en kapittels. Of het eerste (houten?) kerkgebouw van Zedelgem eigendom was van de heer van Zedelgem is niet geweten. De eerste historische vermelding van een kerkgebouw in Zedelgem dateert van 1103.¹² In Zedelgem komt het patronaatsrecht (het recht om een pastoor aan te stellen) dan toe aan de Sint-Amandsabdij te Elnone. In 1266 ruilt de Sint-Amandsabdij te Elnone het patronaat van Zedelgem met de Gentse Sint-Pietersabdij voor het patronaat van Rumegies in het noorden van Frankrijk. Vanaf dan mag de abt van de Sint-Pietersabdij de pastoor ter benoeming voorstellen aan de bisschop. Ook de koster wordt door dezelfde abt benoemd.

¹⁰ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/209337>

¹¹ Deschepper E. et.al, SYNTAR 32, 2025, p.50-51.

¹² Ronse F., 1979 (heruitgave van 1927), p.70.

2.2.1.2.4. Gekende bouwgeschiedenis

12de eeuw

De eerste historische vermelding van een kerkgebouw in Zedelgem dateert dus van 1103. Het moet om een kerkgebouw gegaan zijn die in Romaanse stijl opgebouwd was. Verdere informatie over hoe deze kerk er uit moet hebben gezien, ontbreekt. De enige delen die mogelijk met deze romaanse kerk in verband worden gebracht, bevinden zich aan de buitenzijde van de noordoost- en de zuidoosthoek van de toren. Ook de unieke doopvont die momenteel in de zuidwestelijke hoek van de kerk staat, dateert uit de vroegste fase. Het betreft een eerder zeldzaam voorbeeld van een 12de-eeuwse, romaanse doopvont in Doornikse kalksteen, met op de kuip afbeeldingen in reliëf van taferelen uit het leven van Sint-Nicolaas. De aanwezigheid van deze prachtige doopvont in de kerk van Zedelgem kan een belangrijke rol spelen als trekpleister voor fietsers en passanten om deze even te komen bezichtigen.

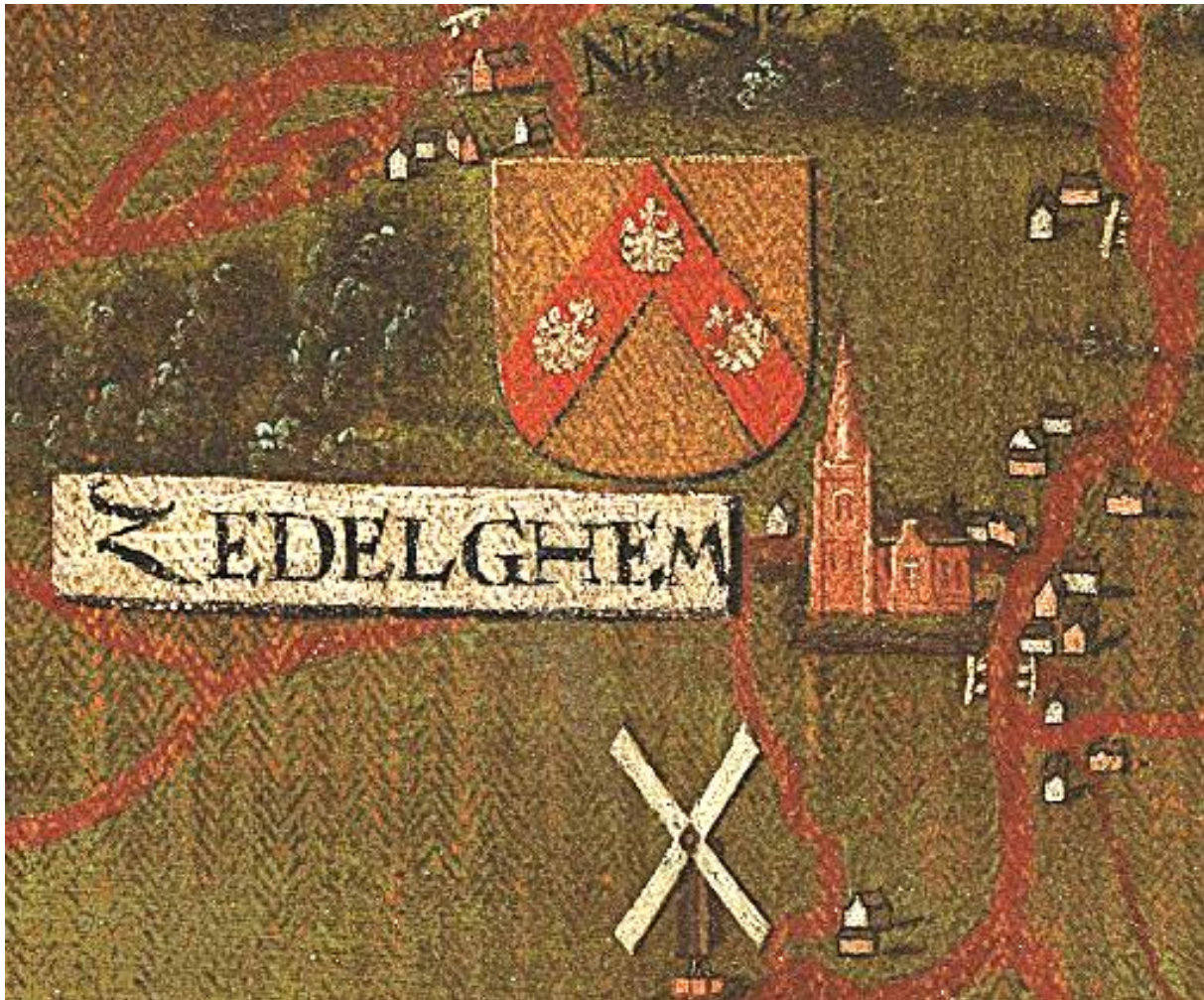
14de eeuw

In de loop van de 14de eeuw wordt de romaanse kerk vervangen door een gotische, waarvan thans enkel de toren nog bewaard is. De torennaald werd in 1786 afgebroken gezien haar bouwvallige toestand en vervangen door de huidige torenspits met leienbedekking.

16de – 17de eeuw (periode van de godsdienstoorlogen)

Op de Pourbuskaart (1571) wordt massieve stenen westtoren van de Sint-Laurentiuskerk geflankeerd door vier hoektorentjes. In de onmiddellijke omgeving van de kerk is er een verdichting van de bebouwing te herkennen, en iets ten zuiden van de kerk bevindt zich de *"Plaetsemolen"* prominent afgebeeld op de kaart. Tussen 1578 en 1584, onder het bestuur van de Gentse calvinisten, wordt de kerk regelmatig geplunderd en beschadigd. In tegenstelling tot verschillende andere kerken van de dekenij Torhout was de kerk van Zedelgem in 1640 reeds volledig hersteld.¹³

¹³ Pollet J., 1981, p.45.

Figuur 20: Detail van het plan van Pourbus uit 1571 ingezoomd op de kerk.

18de eeuw

Op de Ferrariskaart (1771-1778) is duidelijk te zien dat het kerkgebouw omgeven wordt door een kerkhofareaal en een omgrachting. Het lijkt om een kruiskerk te gaan met tussen de toren en het koor aan weerszijden een kruisbeuk. Aan de zuidzijde bevindt er zich nog een kleine aanbouw, mogelijk een sacristie. De restanten van de ten zuiden gelegen herenhoeve lijkt op dit moment niet (meer) te zijn omgracht.

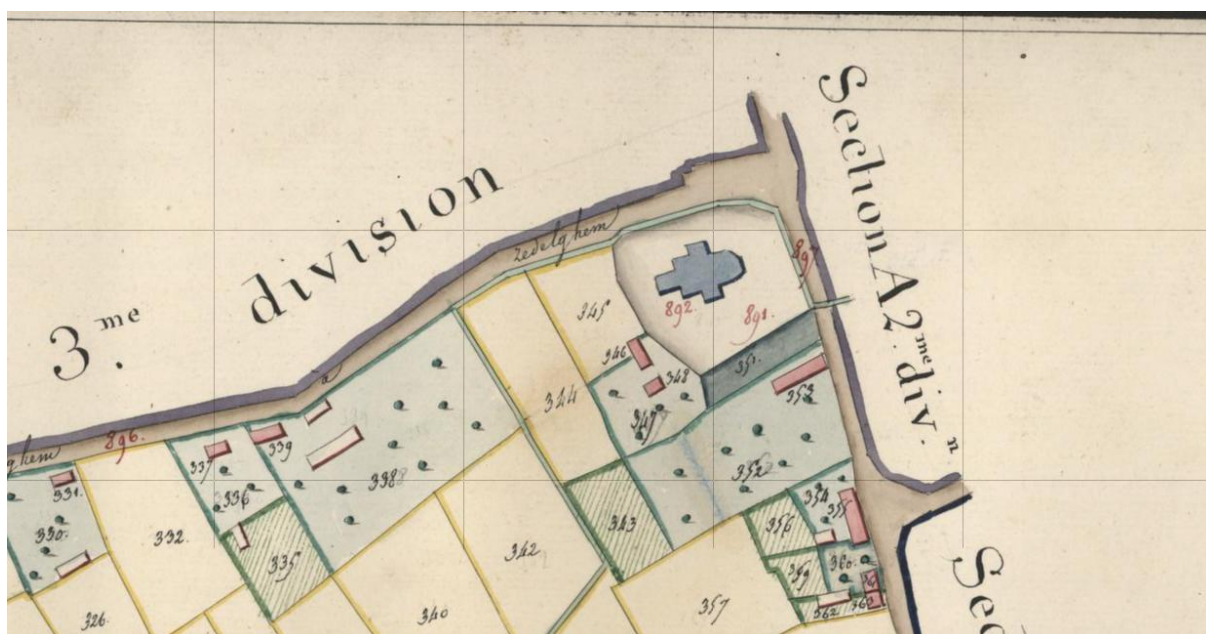
Figuur 21: Uitsnede Ferrariskaart 1771-1778 met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be)

19de eeuw

Een illustratie van de kerk tijdens de vroege 19de eeuw is van de hand van Brugse schilder Pieter-Frans De Noter (1779-1842). De afbeelding toont een kleine, driebeukige kerk met breed transept en de monumentale westtoren. Een landmeterskaart uit 1808 toont de ligging van de kerk in de dorpskern maar zonder weergave van een kerkhofareaal.

Figuur 22: Tekening van de kerk in 1814 door Pieter-Frans De Noter (bron: H. DAVANS 2022. P. 5)

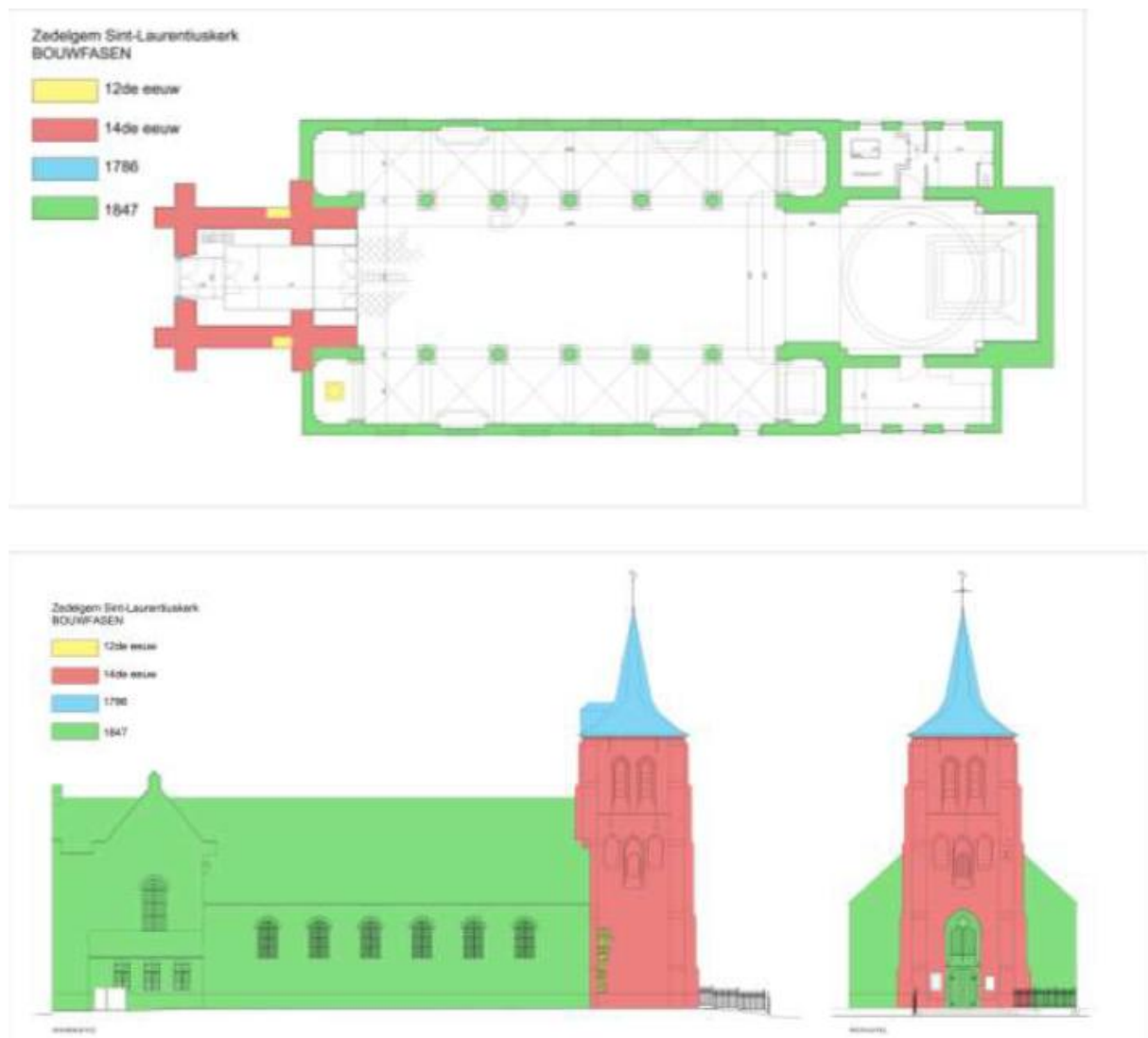
Figuur 23: Uitsnede landmeterskaart 1808 (bron: cartesius.be)

Bij het begin van de 19de eeuw ondergaat de kerk meerdere herstellingen als gevolg van de toenemende bevolkingsgroei waardoor de uitbreiding van de kerk noodzakelijk wordt. Een nieuwe kerk wordt door provinciaal architect Van Caneghem voor het eerst ontworpen in 1839. Maar door het hoge kostenplaatje ging het nieuwe bouwproject niet van start. Enkele jaren later ontwerpt de opvolger van Van Caneghem, Pieter Buyck, een nieuwe kerk in 1845 in neoclassicistische stijl waarin de gotische westtoren wordt geïncorporeerd. Ditmaal wordt het plan wel goedgekeurd en wordt de aanbesteding in het daaropvolgende jaar toegekend aan Joannes Somerlinck – Van Heule uit Brugge.

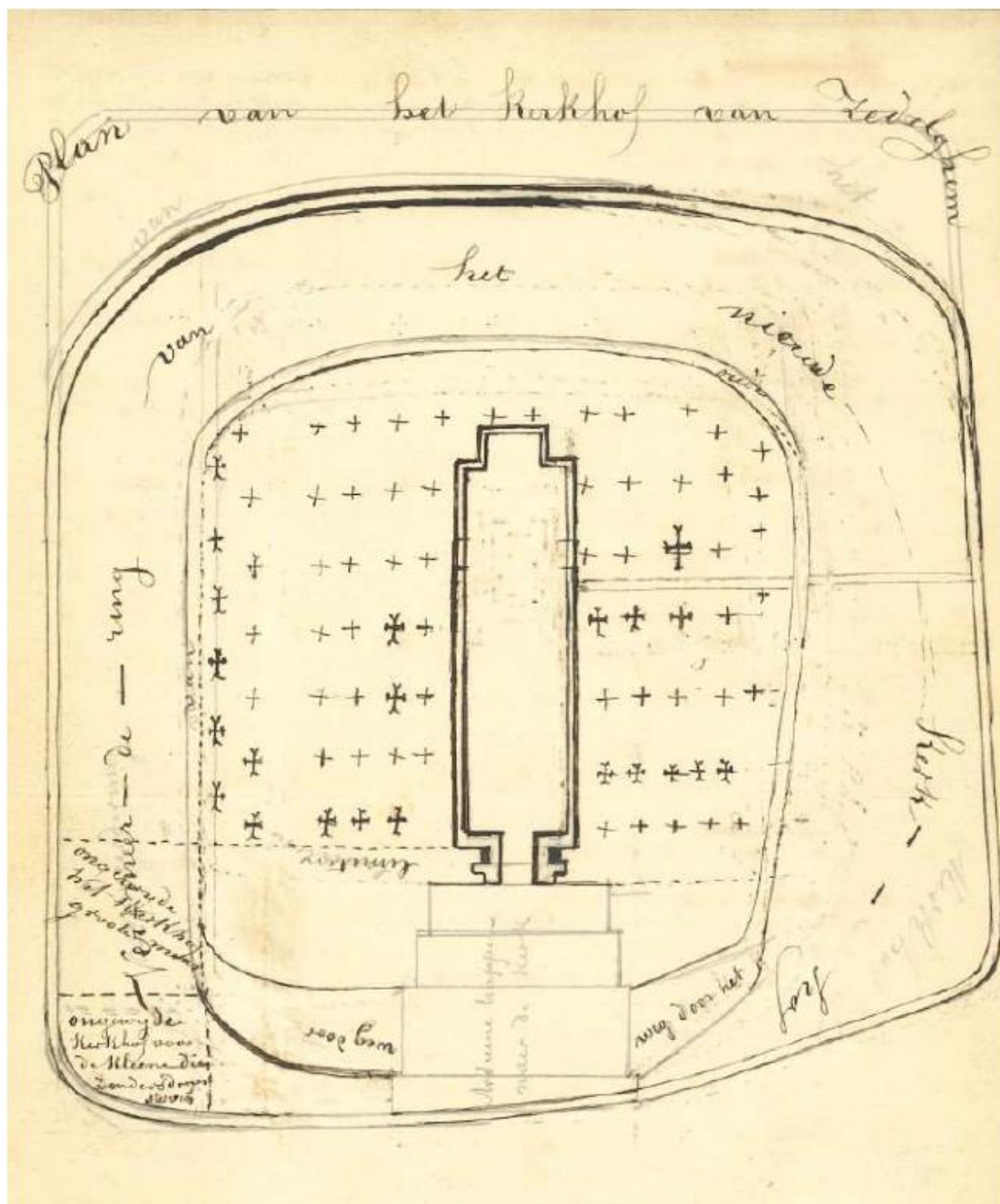
Figuur 24: Uitsnede Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van projectgebied (bron: geopunt.be)

Voor de verwezenlijking van de nieuwe kerk wordt de oorspronkelijke kerk afgebroken en vervangen door het huidige exemplaar. Van de 14de-eeuwse kerk resteert enkel nog de toren. Boven het portaal in de toren werd een spitsboogvormig raam geplaatst (1847).

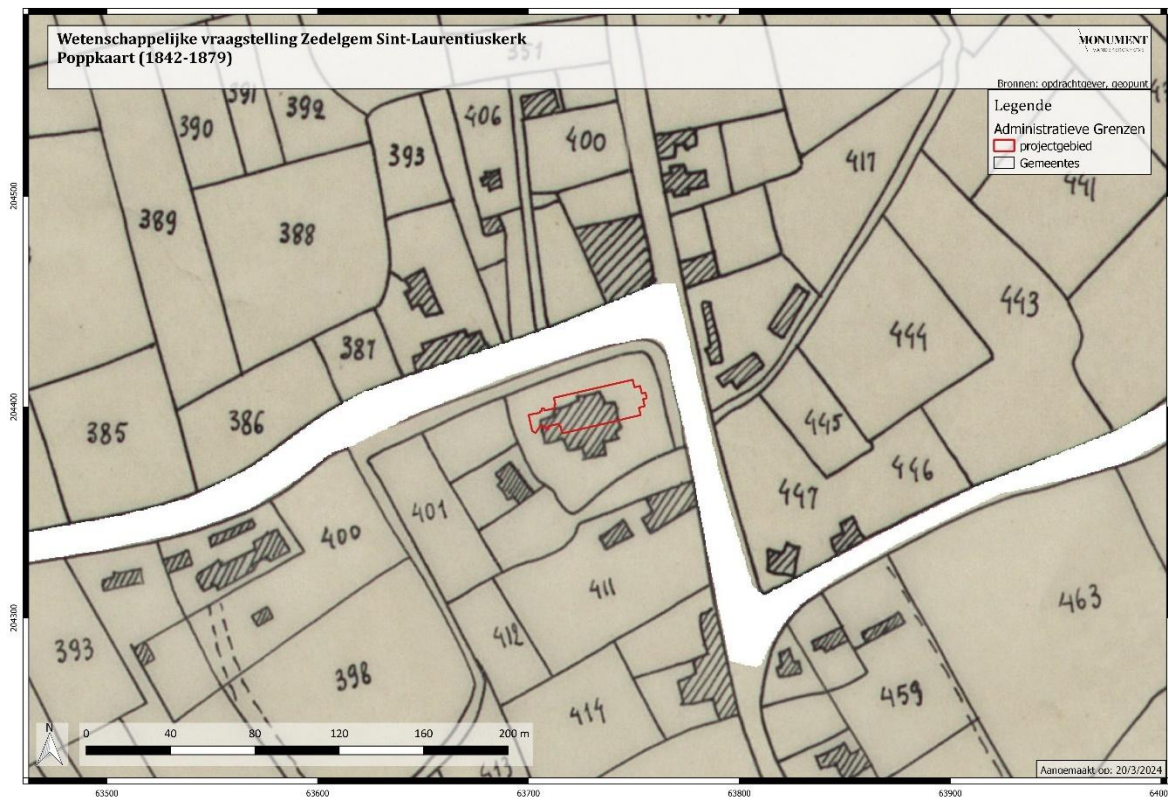

Figuur 25: schematische weergave bouwfases Sint-Laurentiuskerk (bron: H. DAVANS 2022. p. 7)

Het bestaande kerkhof werd in 1887 aangepast. Uit dit jaar stamt het ijzeren hek op het muurtje met arduinen dekstenen. Voor de aanleg hiervan werd de beek ten zuiden van de kerk recht getrokken. De ingang van de kerk werd van trappen voorzien.

Figuur 26: Plan uitbreiding kerkhof 1887 (bron: H. DAVANS 2022. P. 11)

Figuur 27: Uitsnede Vandermaelenkaart 1842-1879 met aanduiding projectgebied (bron: geopunt.be).

20ste eeuw

In 1914 werd een groene omheining van bomen aangeplant die nu nog aanwezig zijn. Ter hoogte van het kerkhof bevindt zich een oorlogsmonument voor de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. Het beeld toont een soldaat en gevangen die een kruis vasthouden. Het beeld werd in 1923 onthuld en werd reeds twee maal verplaatst. Initieel stond het op de hoek van de Loppemsestraat en de Snellegemsestraat. Het kreeg een nieuwe plek ter hoogte van de Plaatsebeek, ten zuiden van de kerk langs de Snellegemstraat, en later, naar het kerkhof ten noorden van de kerk.

Figuur 28: Prentbriefkaart Zedelgem kerk met weergave van bomerij en oorlogsmonument ten zuiden van de kerk (bron: www.erfgoedinzicht.be)

- 1935: herstellingen aan het dak van de kerk
- 1938: herstellingen aan de toren
- 1960: herstellingswerken aan de kerk
- 1960: elektrificatie van de klokken
- 1960: elektriciteitswerken en verlichting
- 1962: herstelling vloer en orgel
- 1973: vernieuwen verlichtingsinstallatie

Een volledige restauratie volgde in 1980 naar ontwerp van architect Piet Viérin uit Brugge. De kleine vieringtoren werd tijdens deze werken definitief verwijderd. Het kruisbeeld werd verplaatst van de zuidgevel van de toren naar de oostgevel van de kerk.

Sedert 1970 raakte het kerkhof in onbruik. Een nieuwe begraafplaats werd in de Loppemsestraat aangelegd en in 2005 uitgebreid tot parkbegraafplaats. Vele graven die zich eerder rondom de kerk bevonden kregen er een nieuwe locatie. Het oude kerkhof werd heraangelegd en het hekwerk werd hierbij verwijderd en vervangen door een haag van laurierkers. Een deel werd nog bewaard ter hoogte van de trappen die naar de hoofdingang leiden.

21ste eeuw

In 2005 maakte de gemeente een inventaris op van de grafmonumenten die zich binnen het areaal van het kerkhof situeerden met als doel te determineren welke graven dienen behouden te blijven, welke konden blijven mits verantwoorde kosten en welke dienden te verdwijnen na het aflopen van de concessie.

In 2011 volgde op basis van deze inventaris de creatie van een totaalplan van de beplanting op het kerkhof.

2.2.1.2.5. Op zoek naar de Romaanse kerk van Zedelgem

In 1989 werd een in het tijdschrift van de heemkundige kring van Zedelgem, 'Zilleghem' genaamd, een artikel gepubliceerd met als titel: 'De zoektocht naar de Romaanse kerk van Zedelgem'. Daarin brengt de auteur Deceuninck V. enkele hypothesen naar voren die de restanten van rondbogen/nissen, die te zien zijn in zowel de noordelijke als zuidelijke steunbeer van de toren, zouden kunnen verklaren. Eén van de hypothesen is dat die rondbogen/nissen terug zouden gaan op een zijmuur van de romaanse kerk, hetgeen ook zou impliceren dat die kerk een andere (Z-N) oriëntatie zou hebben gehad, wat vrij onwaarschijnlijk was. Er werd toen ook aangegeven dat enkel archeologisch onderzoek meer zekerheid zou kunnen geven over de Romaanse kerk.¹⁴

2.2.1.2.6. Een unieke romaanse doopvont

Zoals reeds kort aangehaald, bevindt er zich een waar pronkstuk in de kerk van Zedelgem. Het gaat om een zeer goed bewaarde Romaanse doopvont vervaardigd tussen 1150 en 1160 in een Doorniks atelier. Meer informatie kan bekomen worden via de brochure van de gemeente Zedelgem die online op hun website gedownload¹⁵ kan worden.

¹⁴ Deceuninck V., 1989, p.116.

¹⁵ <https://www.zedelgem.be/de-romaanse-doopvont>.

Figuur 29: De romaanse doopvont met indrukwekkend verhalend reliëf dat zich vandaag de dag in de zuidwestelijke hoek van de kerk bevindt.

2.2.1.2.7. De ontdekking van een oude grafkelder ter hoogte van de nieuwe toegangstrappen

Tijdens de werkzaamheden begin jaren 1980, voor het aanleggen van nieuwe toegangstrappen tot de kerk, werd bij toeval een grafkelder ontdekt. Bij het uitbreken van de

oude stenen trappen schoot men per ongeluk door een stenen gewelf dat slechts een tiental centimeter onder de weggebroken trap lag. Door het ontstane gat kon men een kleine gemetselde kelder zien, waarin op de bodem delen van een redelijk goed bewaard geraamte zichtbaar waren. Het ging om een rechthoekige grafkelder in donkerrode baksteen gemetseld. De lengte van de kelder kon wegens de kleine diameter van de opening niet gemeten worden. De breedte is ongeveer 60 cm. De hoogte bedraagt 90cm. Vanaf 60cm boven de bodem is het gewelf tonvormig uitgewerkt. Juist boven de ontdekte grafkelder vindt men in de muur van de kerktoeren, naast de ingangsdeur, de grafplaat van jonkheer Laurent-Carolus Van Ockerhout, overleden te Zedelgem op 16 september 1815. Er mag dan ook worden aangenomen dat de gevonden kelder zijn stoffelijke resten bevat. Laurent-Carolus Van Ockerhout was de ongehuwde zoon van Jacques-Bernard, Heer van Ter Zaele, en van Marie-Anne Van Den Bogaerde. Hij werd geboren te Brugge en was er ook woonachtig. Hij overleed echter op zijn buitengoed te Zedelgem ("à sa maison de plaisance" zegt de burgemeester Demeulenaere in de overlijdensakte), thans gelegen langs de Diksmuidse Heirweg nr. 119.¹⁶

2.2.2. Archeologisch kader

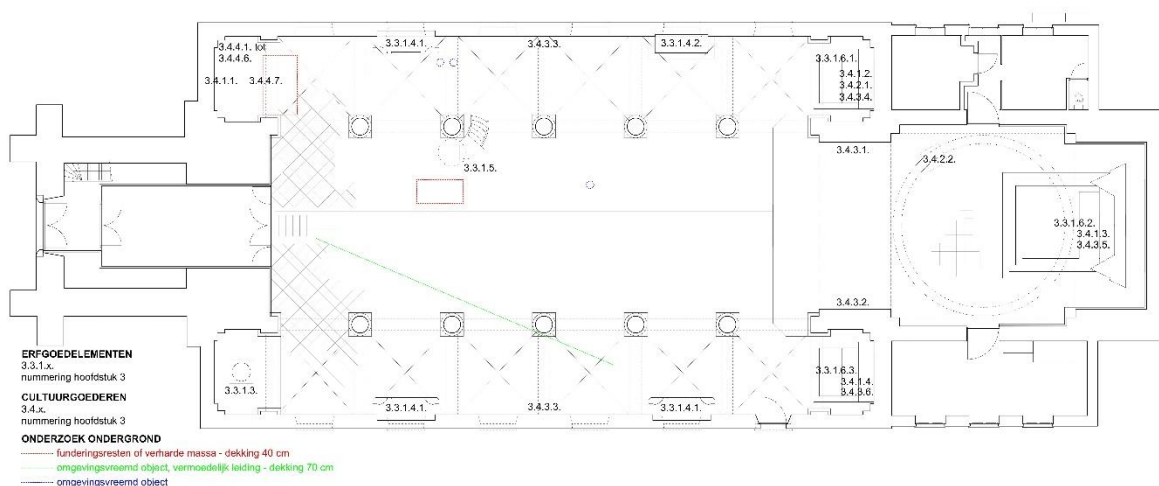
De gekende archeologische waarnemingen in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied betreffen in eerste instantie het betrokken projectgebied. De Sint-Laurentiuskerk (CAI 989915) gaat mogelijk terug op een houten voorganger die in een latere fase door een stenen Romaanse kerk werd vervangen. In de 14de eeuw wordt een nieuwe gotische kerk opgetrokken. De torennaald, die oorspronkelijk in steen was uitgevoerd, met gaanderij en vier hoektorens, wordt in 1786 afgebroken door haar bouwvallige aard en vervangen. Binnen de kerkmuren situeren zich drie grafplaten in de vloer. Deze bevinden zich momenteel achteraan in de noordelijke zijbeuk in de vorm van drie witmarmeren grafplaten.

Het bouwhistorisch onderzoek maakt melding van een grondradaronderzoek van de ondergrond van de kerk, uitgevoerd in 2014. Daarbij kwamen geen archeologisch relevante sporen aan het licht. Twee zones binnen de kerk werden aangeduid waar zich funderingsresten of verharde massa op 40 cm onder de kerkvloer bevond: een zone in het westen van de noordelijke beuk en een zone in de noordwestelijke helft van de middenbeuk. Deze zones zijn in groen en rood aangegeven op onderstaand plan (zie ook bijlage 21).

¹⁶ Arnou P., 1983, p.108.

Figuur 30: marmeren grafplaten in de noordelijke zijbeuk (bron: H.DAVANS, 2022).

Figuur 31: Inplantingsplan Sint-Laurentiuskerk met aanduiding van resultaten van onderzoek in de ondergrond (bron: . H. DAVANS 2022, bijlage 7)

Zoals reeds aangehaald werd, ten zuiden van het projectgebied, ter hoogte van de hoek van de Snellegemsestraat en het kerkplein (CAI 300029), in functie van de uitbreiding van het administratief centrum, in 2004 een opgraving uitgevoerd door het toenmalige Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed. In deze zone zou zich het leenhof bevinden waarnaar verwezen wordt in de bronnen als Casteelhof. Het onderzoek leverde losse vondsten aan aardewerk en baksteenpuin aan die een datering in de late middeleeuwen kregen. Anderzijds werd een 10 m brede gracht aangetroffen haaks op de Plaatsebeek en parallel aan de Snellegemsestraat. Overigens werd het terrein ten westen doorsneden door enkele oost-west lopende greppels en een noord-zuid gericht karrenspoor. Ten oosten werd een 1,75 m diepe kuil aangesneden

en een noord-zuid gericht karrespoor. Op basis van het weinige aardewerk en baksteenpuin werd een datering in de late middeleeuwen toegewezen.¹⁷

Het opgravingsverslag van het archeologische onderzoek uitgevoerd in 2004 (zie bijlage 22) is, in vergelijking met de verslagen van de meeste huidige archeologische onderzoeken echter heel beknopt. Nochtans was het sporenbestand (een brede gracht, greppels, karrensporen en een grote kuil) best veelbelovend om meer over de ontwikkeling van Zedelgem te weten te komen. Jammer dat het onderzoek onder grote tijdsdruk diende te gebeuren en niet verder volwaardig werd uitgewerkt. In de huidige tijdsgeschiedenis kan dit als een gemiste kans gezien worden.

Ter hoogte van de Loppemstraat (CAI 983714) ten noordoosten van het projectgebied werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Echter stootten de archeologen op opgespoten gronden die plaatselijk tot 1,80 m dikte bereikten. Er werden geen relevante sporen teruggevonden. Onderzoek ten zuidoosten van het projectgebied, ter hoogte van de Fazantenstraat (CAI 218760), duiden op recente vergravingen, grachten en drainage.¹⁸

In de wijdere omgeving werden vondstenconcentraties daterend uit het vroegmesolithicum aangetroffen langsheen de Diksmuide Heirweg (CAI 981971, 224166,). Het ging om 11 concentraties die in oppervlakte varieerde tussen 4 m² en 30 m². De werktuigen wijzen op een hele reeks aan activiteiten en maken het waarschijnlijk dat het niet louter om een kortstondig bewoond jachtkampement gaat maar mogelijk ook de resten van verschillende nederzettingen. Zoals eerder reeds vermeld, wezen luchtfotografische studies op de aanwezigheid van archeologische structuren in het landschap behorend tot de bronstijd (grafheuvels) (CAI 157938, 157939, 157941, 157940).

Sporen uit de Romeinse periode werden aangetroffen tijdens archeologisch onderzoek ter hoogte van industrieterrein De Arend (CAI 300059).¹⁹

Sporen uit de middeleeuwen werden aangetroffen ter hoogte van de Groenestraat en Stadionlaan (CAI 76915). De resten behorende tot grachten en kuilen werden aangesneden en wijzen mogelijk op het aantreffen van de rand van een nederzetting. Op basis van aardewerk kregen de sporen een 12de-13de-eeuwse datering. (ID 15936, 987988)

¹⁷ Dewilde M., en Wyffels F., 2004.

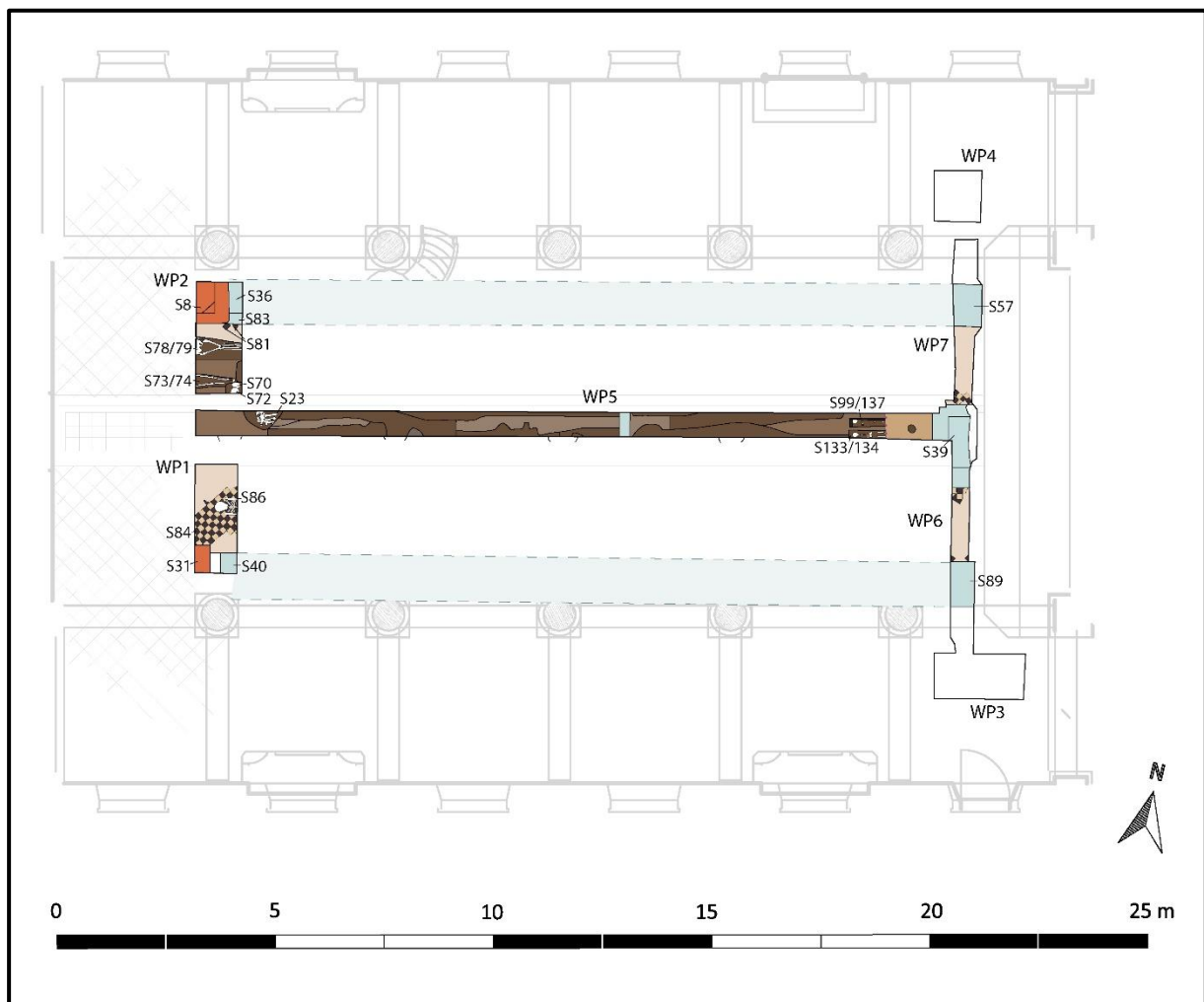
¹⁸ Lambrecht G., et al. (Raakvlak), 2015, p.33.

¹⁹ Lambrecht G., et al. (Raakvlak), 2015, p.13.

3. BESCHRIJVING VAN DE RESULTATEN

Tijdens het archeologisch onderzoek werden 147 sporen geregistreerd. Het gaat hierbij om natuurstenen en bakstenen muren, tegelvloeren, grafkuilen, menselijke begravingen, paalkuilen, kuilen en ophogings- en nivelleringslagen. De oudste sporen gaan vermoedelijk terug tot de 12de eeuw en de jongste tot de voorloper van de huidige kerk, daterend uit de 18de eeuw.

Hieronder worden de resultaten toegelicht en wordt eveneens aandacht besteed aan de stratigrafie (profielen) en het vondstmateriaal. De stratigrafie wordt per werkput apart beschreven, terwijl de verschillende archeologische sporen en structuren per periode besproken worden.

Figuur 32: Overzichtsplan waarop de voornaamste sporen en structuren staan. In stippellijn de voorlopige suggestie van de zijmuren van de Romaanse kerk (zie ook Bijlage 29).

3.1. Stratigrafie

3.1.1. WP1 en WP2

Op basis van de verschillende aangelegde vlakken en profielen in werkputten 1 en 2 werd een goed zicht bekomen op de stratigrafie onder de huidige kerkvloer (+11,8m TAW). Deze wordt gekenmerkt door verschillende horizontaal en vrij scherp af te lijnen en van elkaar te onderscheiden lagen.

Meteen onder de huidige kerkvloer (S1) bevond zich een 5 tot 10cm dik zacht geel zandbed (S2). Daaronder een 10 tot 15cm dik bruin zandlemig ophogings/nivelleringspakket (S3) ter voorbereiding van de huidige vloer.

Vervolgens is een restant van een ouder vloerniveau te zien in de vorm van een fijn wit 4 tot 8cm dik zandlaagje waarin hier en daar kalkmortel op ligt (S20). Het vinden van enkele stukken dikke grijze tegels wijst erop dat er ooit een grijze tegelvloer (van 'schorren') op moet hebben gelegen. Het zou kunnen gaan om deze die vermeld wordt in de kerkrekeningen van 1772 toen men het middenkoor 'plavonnereerde'.²⁰ Deze vermoedelijk eind 18de-eeuwse vloer bevindt zich dus (in het schip) op zo'n 20cm onder de huidige vloer.

Onder de vermoedelijke voorloper van de huidige vloer is een 15 tot 20cm dikke homogenene zachte gele zandlaag (S42) te zien met daaronder een 25-tal cm dik bruin zacht vrij homogeen zandlemig ophogingspakket (S41).

Vervolgens een vrij gelijkaardige bruine zachte zandleemlaag, die iets puiniger was (S64/65) en overging naar een eerder heterogeen gevlekte bruingrijze 20cm dikke zandlaag (S59). Deze lagen bovenop een zeer brokkelige laag van kalkmortel en veldsteenbrokken (S93). Of deze een ouder vloerniveau aangeeft of eerder de afbraakfase van de oude romaanse kerk aangeeft kan niet met zekerheid gesteld worden.

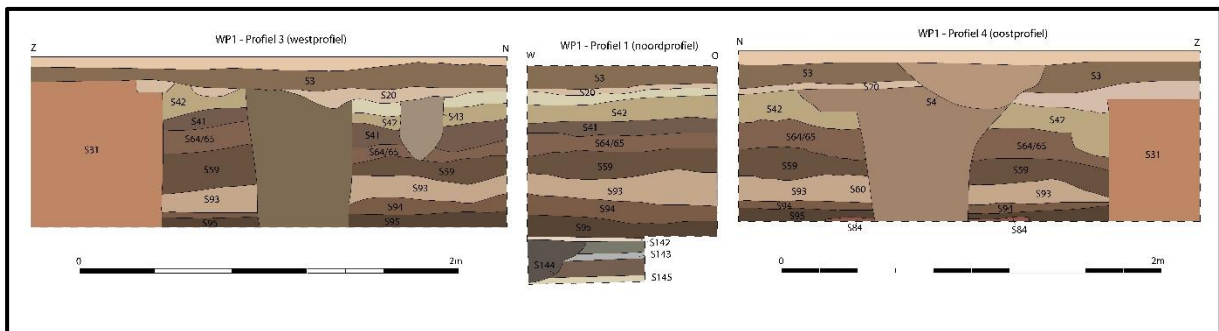
De volgende laag betrof een paar centimeter dik licht puinig grijsbruin zandlaagje (S94) met, net boven de vermoedelijk 13de-14de-eeuwse intact gebleven tegelvloer S84 (met onderliggend geel kalkzandmortelbed), nog een zacht compact bruin zandleemlaagje (S95).

In een allerlaatste fase werd een beperkt kijkputje in de noordwesthoek van WP1 gegraven om te kijken of er zich nog oudere vloerniveaus onder de 13de-14de-eeuwse tegelvloer bevonden. Op 10cm diepte, onder een fijn gelaagd groenig/donkergrijs ophogingspakketje, kwam een compacte grijze heterogene zandlaag (S143) tevoorschijn.

²⁰ Ronse F., 1979 (1927), p.71-72.

Vervolgens opnieuw enkele groenige en donkergrijze ophogingslagen, om op een diepte van -124cm onder de huidige tegelvloer het voorlopig oudste - vermoedelijk Romeanse - vloerniveau in de vorm van een kalkmortellaag (S145) tegen te komen.

Op deze diepte werd nog geen moederbodem bereikt. Gezien de locatie van de kerk binnen de (natte) vallei van de Kerkebeek (in Zedelgem Plaatsebeek genoemd) werd deze vermoedelijk als van bij het begin, en ook in de daaropvolgende eeuwen, opgehoogd.

Figuur 33: Profieltekeningen van WP1 die een mooi zicht geven op de stratigrafie met verschillende voorafgaande vloerniveaus en ophogings/nivelleringsfases.

Figuur 34: Oostprofiel (Profiel 4) in WP1 met onderaan bovenop de vermoedelijk 13de-14de-eeuwse kerkvloer skelet S86.

Figuur 35: Noordprofiel (Profiel 5) in WP1 met onderaan links de lokale beperkte verdieping nog 30cm onder de verstoringsdiepte.

Door de aanwezigheid van drie verschillende grafkuilen was de stratigrafie in WP2 iets minder duidelijk intact gebleven, maar uiteindelijk heel gelijkaardig aan die in WP1. Vooral het zuidprofiel (Profiel 8) geeft toch nog een goed beeld van de horizontale stratigrafie, waar ook dezelfde lagen van WP1 in te zien zijn.

In de zuidoostelijke hoek is duidelijk een grafkuil gegraven. De aanzet ervan bevindt zich direct onder het vermoedelijke voorafgaandelijke vloerniveau uit 1772 van de voorloper van de huidige kerk. Dit wijst in de richting van een 18de-eeuwse datering van de onderaan in deze grafkuilen aangetroffen skeletten.

Figuur 36: Zuidprofiel (Profiel 8) in WP2 met links de grafkuil S69 met de schedel van skelet S72.

3.1.2. WP3

De stratigrafie in WP3 verschilde ten opzichte van die in werkputten 1 en 2. Dit valt meer dan waarschijnlijk te verklaren doordat, net als WP4, deze put zich buiten de oorspronkelijke romaanse kerk bevindt.

Onder een 20 tot 25cm dikke gele heterogene zandige nivelleringslaag, onder de huidige kerkvloer, was een 25 tot 30cm dik baksteenpuinlaag (S147) te zien; vervolgens een fijn bruin vrij homogeen zandleemlaagje (S98) met daaronder een heterogene licht puinige gelig grijze zandleemlaag (S16).

S30 vormt een vloerniveau opgebouwd met hergebruikte orangerode en gele bakstenen met verschillende baksteenformaten (24x11x5cm, 20/19,5x10x5cm), 75cm dieper dan de huidige kerkvloer. Er direct boven lag nog een dun homogeen bruin zandleemlaagje (S97).

In een latere fase werd tot op de maximale verstoringsdiepte van -90cm verdiept. Vloerniveau S30 werd verwijderd. Daaronder bevond zich een vrij zachte homogene bruine zandlaag waar wat kistnagels, menselijk bot en tegelfragmenten in gevonden werden. Deze laag wordt

voorlopig als kerkhofpakket van het oorspronkelijke pre-1847 kerkgebouw gezien. Intacte skeletten werden op die diepte echter nog niet aangetroffen.

Figuur 37: Zuidprofiel in WP3 (Profiel 23) tot op het looppniveau van hergebruikte bakstenen S30.

Figuur 38: Zicht vanuit het zuiden op WP3 met op het noordprofiel het zeer puinige nivelleringspakket, op de voorgrond het vloerniveau van hergebruikte bakstenen S30. Links achteraan de zuidelijke zijmuur van zowel de romaanse als de gotische kerk (bovenaan in baksteen en onderaan in veldsteen). Rechts een vermoedelijke 17de-18de-eeuwse bakstenen aanbouw. Ofwel gaat het om de zuidelijke kruisbeuk die te zien is op zowel de Pourbus kaart van 1571, de 18de-eeuwse Ferrariskaart, als de 19de-eeuwse tekening, ofwel eventueel om een voorloper van de huidige sacristie.

3.1.3. WP4

Net als in WP4 is een geel heterogeen zandige nivelleringspakket te zien. Daaronder is een bruin zandlemig pakket te zien met in de noordwesthoek een zone van losse puinige bakstenen en veldstenen (S33/122). Onder deze beide lagen is een fijn beigewit horizontaal (vloer?)niveau (S123) te zien. Mogelijk valt dit te vereenzelvigen met het vloerniveau uit 1772 dat ook in WP1 en WP2 werd herkend. Vervolgens, tot op een diepte van -90cm, was er een vrij homogeen lichtpuinig zandig pakket (S119), gelijkaardig aan het vermoedelijke kerkhofpakket S112 buiten de oorspronkelijke kerk van WP3. Helemaal onderaan een mogelijk restant van een baksteen loopniveau (S120), eveneens gelijkaardig aan S30 van WP3.

Figuur 39: Zicht op het west- en het noordprofiel in WP4. Onderaan is een restant van een bakstenen loopniveau te zien.

3.1.4. WP5 (centrale sleuf)

De centrale sleuf, die de verbinding maakt van WP1 en WP2 in het westelijke deel van de kerk en WP3 en 4 in het oostelijke deel, werd tot op een diepte van -40cm gegraven.

Net als in WP1 en WP2 is de heterogene gele vlijlaag te zien onder de huidige vloer. Vervolgens een 15cm dik bruin ophogings/nivelleringslaagje. Op -25cm is een horizontale witgrijze lijn te zien die vermoedelijk het voorafgaandelijke vloerniveau uit 1772 aangeeft. Daaronder is in het uiterste westen van de sleuf een 25cm dik bleek heterogeen zandig pakket te zien dat als de nivellerings/vlijlaag van de vorige vloer kan gezien worden. Onderaan een zachte homogene bruine ophogingslaag.

Figuur 40: Zuidprofiel (Profiel 16) in het midden van de centrale sleuf (WP5).

Figuur 41: Westprofiel in het uiterste westen van de centrale sleuf, gelegen tussen WP1 (links) en WP2 (rechts). Onder de gele heterogenen zandlaag was er het zachte vrij homogene bruine ophogingspakket.

3.1.5. WP6 en WP7

Op een diepte van -40cm bevond zich in WP6 en WP7 het zachte bruine ophogingspakket dat ook in WP1, WP2 en WP5 aangetroffen werd. Bij een kleine lokale sondering van -10cm werd op een restant van de 13de-14de-eeuwse koorvloer gestoten waarna beslist werd die zones helemaal tot op dat vloerniveau zichtbaar te maken.

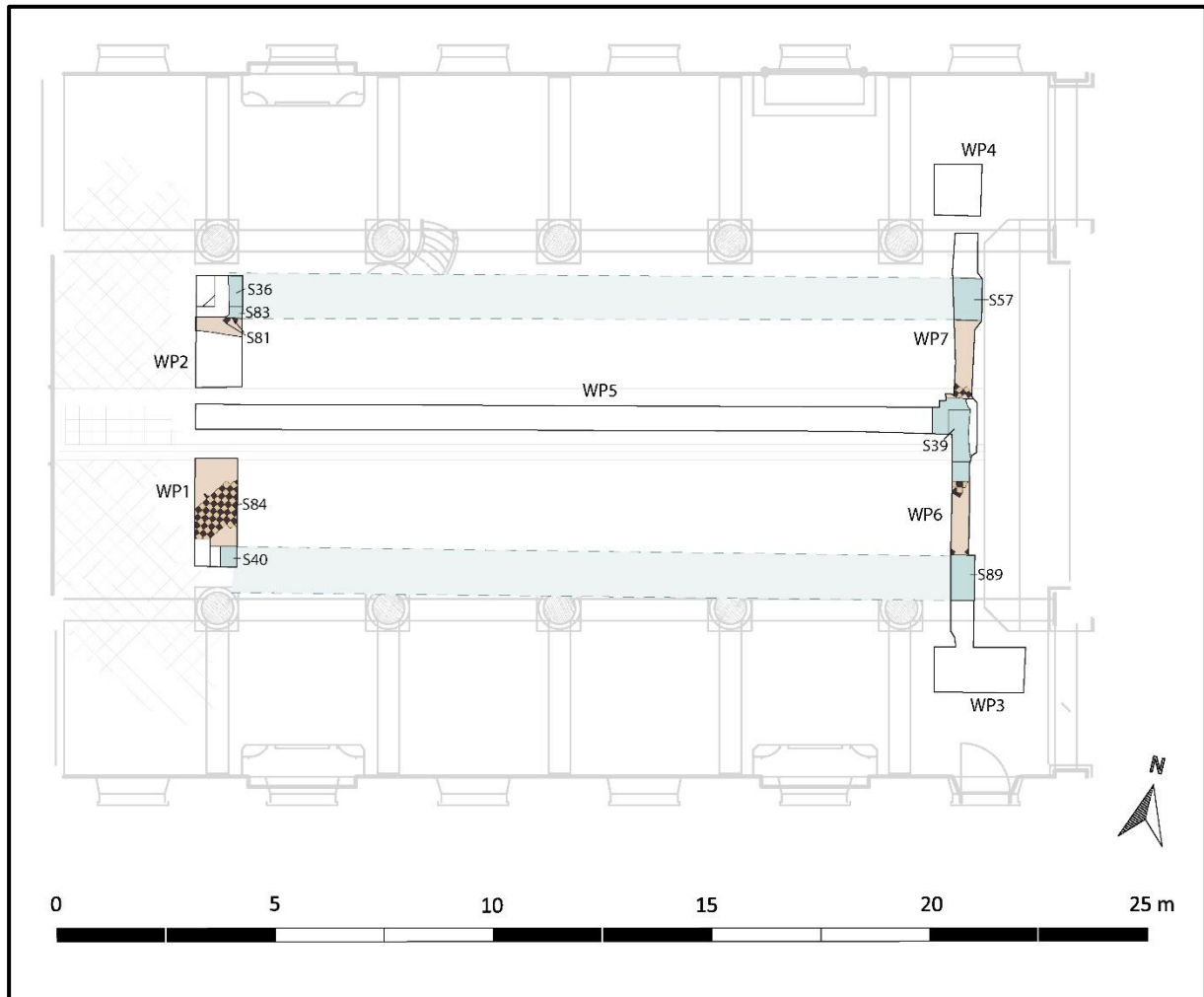

Figuur 42: Tussen de veldstenen muurfundering S39 en de zuidelijke zijmuur van de romaanse kerk S89 (=WP6) kwam op een diepte van -40cm een restant van de 13de-14de-eeuwse tegelvloer tevoorschijn. Deze bevond zich op een hoger niveau dan in WP1 en 2 en bevond zich wellicht in het oorspronkelijke Romaanse koor.

Figuur 43: Tussen de veldstenen muur S38 en de noordelijke zijmuur van de Romaanse kerk S57 (=WP7) was ook nog een restant van de 13de-14de-eeuwse koorvloer te zien.

3.2. Beschrijving van de sporen en structuren

Figuur 44: Overzichtsplan met daarop de muren en vloeren van de Romaanse en Gotische bouwfase; en een suggestie in stippellijn van het toenmalige schip (zie ook Bijlage 30).

3.2.1. Muren

3.2.1.1. De Romaanse bouwfase

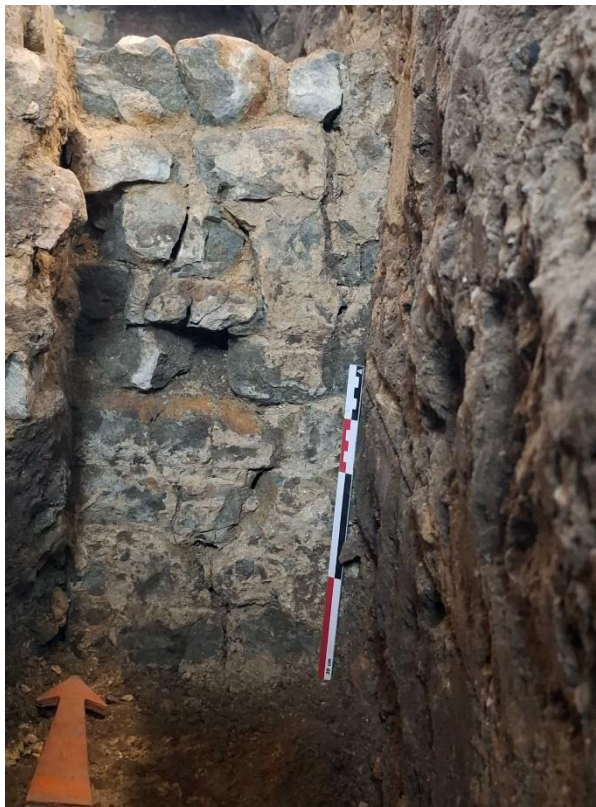
3.2.1.1.1. De zijmuren in veldsteen

Zowel in WP1 als in WP2 werd een stuk van de Romaanse kerk gevonden. Het gaat om W-O georiënteerde muren (S40 in WP1 en S36 in WP2) die opgebouwd zijn met lokale blokken veldstenen. Deze bevinden zich op dezelfde lijn als de muurstructuren S89 en S57, die zich respectievelijk tussen WP3 en WP6 en tussen WP4 en WP7 bevinden.

Deze in WP2 had een breedte van 60cm en was opgebouwd met kleine blokken die een vrij gelijkaardige afmeting vertoonden. Aan de zuidzijde ervan lijkt pleisterwerk aangebracht te zijn geweest. Het gaat dus niet om de fundering, maar om een muur van de oorspronkelijke kerk die nog 60cm hoog in opstand bewaard was. Op die diepte werd de bredere fundering zichtbaar. Op die hoogte bevond zich ook de 13de-14de-eeuwse tegelvloer.

S40 in WP1 was eveneens 60cm hoog bewaard gebleven en bleek bepleistering, zowel aan de noordzijde als aan de westzijde te vertonen. Het lijkt er dus op dat de oorspronkelijke zuidelijke muur hier een hoek naar het zuiden maakt. De interpretatie ervan ligt door de beperkte opgegraven oppervlaktes wat moeilijk. Mogelijk geeft deze bepleisterde hoek de toegang tot de romaanse kerk aan en was er nog geen sprake van een toren.

De veldstenen blokken onderaan de zuidelijke muur S89 bleken ook vrij gelijkaardig en systematisch van grootte en vorm, al waren sommige rijen toch wat dunner of dikker dan de onder-of bovenliggende.

Figuur 46: Detailzicht op de zuidzijde van het veldstenen muurfragment S36 gevonden in WP2.

Figuur 45: Zowel aan de noordelijke binnenzijde als aan de westelijke - dus ook - binnenzijde is pleisterwerk te zien.

Figuur 47: Zuidkant van muur S57 met zicht op de bepleistering. Deze was tegen de rij bakstenen die tegen de veldstenen kern was aangebracht en kan zodus met de Gotische fase geassocieerd worden.

Figuur 48: Onderaan de zuidelijke zijmuur van de romaanse kerk (89 in WP3) kon verdiept worden tot 5 horizontaal gemetste steenlagen van vrij recht gevormde kleine veldstenen blokken.

3.2.1.1.2. Een veldstenen fundering (van het romaanse altaar?)

In het uiterste oosten van de centrale sleuf (WP5), net voor de trap naar het huidige koor, bevond zich een massief opgebouwd in veldsteen met een lange zijde van bijna 2m (S39). Mogelijk gaat het, gezien zijn centrale positie, om de fundering van het altaar van de Romaanse kerk. Langs de westzijde ervan werd lokaal verdiept. Op een diepte van 45cm, onder een brokkelige laag van losse veldstenen blokken en kalkmortel, kwam een verhard niveau tevoorschijn dat als een mogelijk vloerniveau kan gezien worden. Doorheen de bovenliggende losse brokkelige veldsteen/kalkmortellaag was een paalkuil (S90) gegraven.

Figuur 49: Bovenaanzicht op de veldstenen muurfundering S39, centraal in de kerk voor de trap naar het huidige koor.

Figuur 50: Westzijde van veldstenen muur S39 met op de voorgrond een mogelijke paalkuil (S90) die doorheen een bleke laag van kalkmortel en veldsteenbrokken gegraven was.

3.2.1.2. De Gotische bouwfase (in baksteen)

Bovenaan de zuidelijke 90cm brede zijmuur van de oorspronkelijke kerk (S89), tussen WP3 en WP6, zijn zes baksteenlagen te zien, opgebouwd met bakstenen die een formaat hebben van 26x13,5x6cm. Deze zijn duidelijk bovenop de oudere bouwphase in veldsteen gezet.

De kern van de eveneens 90cm brede noordelijke muur (S57), gelegen tussen WP4 en WP7, bestond eveneens uit veldstenen. Ook daar is echter aan aanpassing - verbreding - in baksteen gebeurd. Zowel de noord- als de zuidzijde bestaat namelijk uit bakstenen met

ertussen een 60cm brede kern van veldsteen. De bakstenen hebben eenzelfde formaat als muur S89. De zuidzijde van de noordelijke muur (S57) vertoonde bepleistering.

Deze eerste bakstenen bouwfase gaat wellicht terug tot een aanpassing/vergroting van het koor, vermoedelijk rond dezelfde periode als de bouw van de westtoren, in de 14de eeuw.

Figuur 51: Zicht op de buitenzijde van de zuidelijke muur (S89) van de oorspronkelijke kerk met bovenaan de gotische bakstenen fase.

Figuur 53: Zicht op de noordzijde van muur S57

Figuur 52: Bovenaanzicht op muur S57 met een kern van veldsteen en buitenzijden in baksteen.

3.2.1.3. Een (ongekende) begin 17de-eeuwse bouwfase?

Zowel in WP1 (S31) als in WP2 (S8) bevond zich, direct ten westen van de romaanse veldstenen muurfragmenten een getrapt opgebouwde zuilfundering in baksteen. De vorm van de bovenste baksteenlaag was achthoekig; vandaar de interpretatie als fundering van een pijler. De bakstenen hadden verschillende formaten. De meeste hadden een kleiner formaat van 22/20x10/9x6/5cm, maar sommige hadden een grootte van 28x13x6cm en kunnen als hergebruik gezien worden.

De vermoedelijke pijlers in WP1 en WP2 vormen elkaars tegenhanger. Echter lijkt de oriëntatie niet helemaal overeen met zowel die van de huidige kerk als die van de Romaanse kerk. Hierdoor kan het zijn dat de oriëntatie van het schip van deze bouwfase met bakstenen licht verschilt ten opzichte van zowel de huidige, als van de Romaanse én gotische kerk.

Wat de breedte van de kerk met de bakstenen zuilfunderingen moet zijn geweest is door de beperkte opgegraven oppervlaktes moeilijk te zeggen. Ervan uitgaand dat er twee centrale zuilenrijen waren, dan moeten de zijmuren ervan zich ergens tussen de huidige zijmuren en de Romaanse muren bevonden hebben. Zekerheid hierover kan enkel bekomen worden via een archeologisch onderzoek in de huidige zuid- en noordbeuk. Op basis van de tekening van de kerk uit 1814 moeten zich aan weerszijden van het toenmalige drie traveeën lange schip - dat op de tekening slechts iets breder dan de toren lijkt - kruisbeuken hebben bevonden. Ten oosten daarvan bevond zich dan het koor dat op de tekening niet te zien is, maar wellicht ook meer dan waarschijnlijk niet meer het originele Romaanse koor zal zijn geweest.

Aangezien er sprake is dat de kerk tijdens de godsdienstoorlogen vernietigd is geworden, en vervolgens reeds hersteld was in 1640, kan deze vooralsnog ongekende bouwfase mogelijk ergens in op het einde van de 16de eeuw of het begin van de 17de eeuw gedateerd worden.

Figuur 54: Bovenaanzicht op de bakstenen zuilpijler in WP2.

Figuur 55: Zicht op de noordzijde van de bakstenen pijler S31 in WP1. Bovenaan is witte bepleistering te zien.

Een andere bakstenen muurconstructie (S114), opgebouwd met bakstenen die een grootte hadden van 20x10x5cm, kwam in het uiterste oosten van WP3 aan het licht. Op de bovenste 20cm was witte bepleistering te zien die doet vermoeden dat het om een binnenruimte zou kunnen gaan. Dit wordt dan weer tegengesproken door het getrapte muurfragment (links) dat gezien dezelfde bepleistering wel deel uitmaakte van dezelfde constructiefase. Het restantje rechtsonder van een verhard kalkmortelniveau kan dan wel weer wijzen op een vloerniveau in een binnenruimte. Misschien gaat het om de oorspronkelijke zuidelijke kruisbeuk die op de kaarten uit de 16de en 18de eeuw, en ook op de tekening uit 1814, te zien is, of eerder nog van de kleine aanbouw (sacristie?) die op de Ferrariskaart te zien is aan de zuidzijde, tussen de kruisbeuk en het koor.

Figuur 56: Zicht op de bakstenen muurconstructie (S114), met soort van getrapte steunbeer en bovenaan resten van bepleistering, in het oosten van WP3. Rechtsonder is een klein stuk van een verhard kalkmortelniveau te zien, dat mogelijk een vloerniveau van een binnenruimte (van de oorspronkelijke zuidelijke kruisbeuk of sacristie?) aangeeft.

3.2.2. Vloeren/vloerniveaus

3.2.2.1. De romaanse kerkvloer

In het uiterste noordwestelijke hoekje werd in WP1 lokaal nog wat verdiept om te kijken of er zich onder de goed bewaarde 13de-14de-eeuwse tegelvloer nog oudere vloerniveaus zouden bevinden. Dit was het geval.

Mogelijk twee oudere vloerniveaus werden herkend. Op een kleine 10cm onder de vlijlaag van kalkmortel van de 13de-14de-eeuwse vloer bevond zich een horizontaal lichtgrijs compact zandleemlaagje (S143).

25cm onder het 13de-14de-eeuwse vloerniveau en 1,24m onder de huidige vloer, werd op een beige kalkmortellaag (S145) gestoten. Zeker deze laatste kan als het vloerniveau van

kalkmortel van de romaanse kerk gezien worden. Het is niet ongebruikelijk dat de vloer van romaanse kerken uit een aangestampte kalkmortelvloer bestond. Dit werd bijvoorbeeld ook waargenomen bij de archeologische onderzoeken in de kerken van Kraainem, Pamele (Oudenaarde) en Anzegem.

Bij het verdiepen ten westen van de vermoedelijke romaanse altaarfundering werd op ca.-70cm onder het huidige vloerpeil eveneens op een harde kalkmortellaag gestoten. Dit kan mogelijk als het vloerniveau van het oorspronkelijke romaanse koor gezien worden.

Figuur 57: Zicht onderaan de lokale verdieping in WP1 op het vermoedelijk romaanse vloerniveau van beige kalkmortel (S145).

Figuur 58: Bij het verder verdiepen langs de zuidzijde van de veldstenen funderingsmuur S39 werd op -83cm een ouder hard vloerniveau (S140) gestoten.

3.2.2.2. De 13de-14de eeuwse koorvloer

Tussen de vermoedelijke romaanse altaarfundering (S39) en zijmuren (S57 en S89) van de oude romaanse kerk werden nog kleine stukjes van de vermoedelijke 13de-14de-eeuwse koorvloer gevonden. Het gaat om geel en donkerblauwig groen geglazuurde tegels die een formaat hebben van 12,5x12,5x3cm. In de zone waar de tegels niet bewaard waren gebleven was hier en daar nog hun afdruk in de het onderliggende kalkmortelbed te zien. De vloer bevond zich ongeveer 50cm onder de huidige vloer.

Figuur 59: Stukje tegelvoer ten zuiden van natuurstenen fundering S39.

Figuur 60: Stukje tegelvoer ten noorden van natuurstenen fundering S39.

3.2.2.3. Tegelvloer in het schip van de gotische kerk

Ook van de tegelvloer van het oorspronkelijke schip van de kerk werden stukken teruggevonden. Vooral in WP1 (S84) was dit het geval. Daar valt nog vrij goed het oorspronkelijk patroon van afwisselde geel- en donkerblauwig/paarsig groen geglazuurde tegels te herkennen. Het formaat van de tegels daar was 13x13x3cm. De vloer zelf bevond zich, ten opzichte van deze in het oorspronkelijke koor, een pak dieper, namelijk op -1m onder de huidige kerkvloer. Delen van gelijkaardige tegelvloeren werden onder andere aangetroffen bij archeologische onderzoeken in de kerk van Anzegem, Pamele (Oudenaarde) en Mespelare. Onder de aanzienlijke ophoging voor de latere bouwfases in de kerk van Zedelgem, kunnen dus nog grote delen van de oorspronkelijke romaanse kerk, zowel van de muren als van de vloeren, teruggevonden worden. De toenmalige begravingen die ongetwijfeld in de kerk zijn gebeurd, zullen zich nog minstens 60 tot 70cm dieper onder het 13de-14de-eeuwse vloerniveau bevinden. Dit alles samen maakt dat de romaanse fase van de kerk van Zedelgem nog heel goed en vrij intact in de ondergrond bewaard zit.

Figuur 61: Zicht op de vloer S84 (in WP1) opgemaakt in een patroon van geel en donkerpaars geglazuurde tegels in het schip van de oorspronkelijke gotische kerk.

3.2.2.4. De 18de-eeuwse voorloper van de huidige tegelvloer?

Na opgave van de 13de-14de-eeuwse vloer en de romaanse kerk werd de kerk opgehoogd met 70cm. Het horizontale vloerniveau in WP1 en WP2 betreft mogelijk de hoogte van de vloer uit 1772 waar Ronse F. in zijn publicatie over de geschiedenis van Zedelgem en zijn kerk naar verwijst.²¹

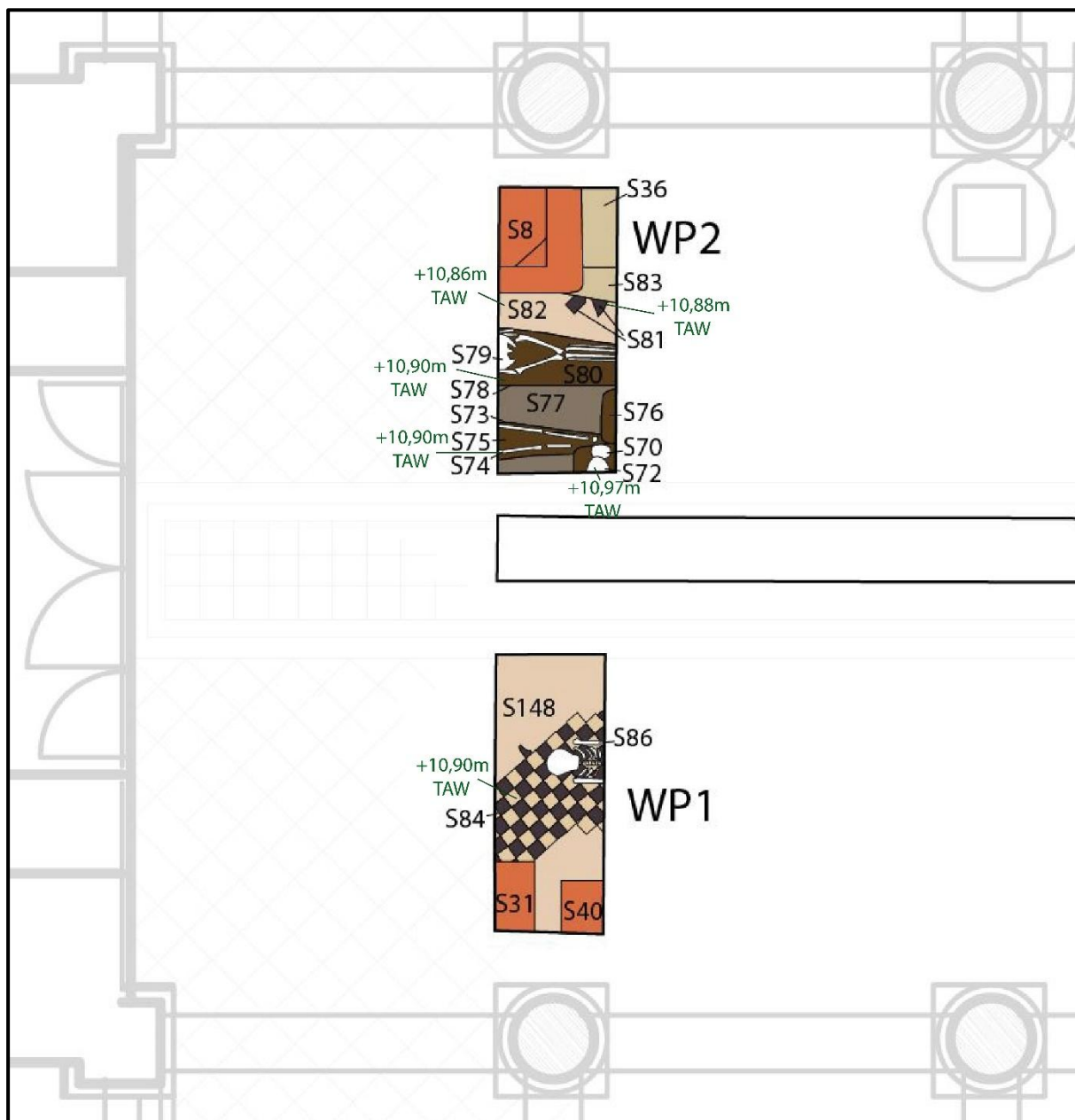
Voor de aanleg van de huidige vloer, die wellicht nog dateert van bij de bouw van de huidige kerk in 1847, werd nog met 20cm verhoogd.

Eventueel geeft laag S93 in WP1 (zie profielen 1, 3 en 4), na de gedeeltelijke afbraak van de veldstenen muren in de 14de eeuw, ook nog een tussenliggend vloerniveau aan, maar dit kan niet met zekerheid gesteld worden.

²¹ Ronse F., 1979 (1927), p.72.

Figuur 62: Zicht op vlak 2 in WP1 met het witte fijne zand en wat kalkmortel die het vermoedelijke niveau van de eind 18de-eeuwse tegelvloer aangeeft

Figuur 63: Detailplan met weergave van de 13de –14de-eeuwse tegelvloer in het schip met bovenliggende postmiddeleeuwse skeletten (WP1 en WP2, vlak 5, zie ook Bijlage 34).

3.2.3. Menselijke begravingen

Er werden in totaal zeven begravingen tijdens het onderzoek aangetroffen. Zes primaire begravingen, waarvan drie in WP2, één in WP1 en twee in het oosten van WP5, net ten westen van de mogelijke fundering van het Romaanse altaar; en één secundaire begraving in het westen van WP5, de centrale sleuf, vrijwel net onder de huidige vloer.

3.2.3.1. Primaire begravingen

Het skelet in WP1 was zorgvuldig op de oude 13de-14de-eeuwse geglazuurde tegelvloer gelegd. In het oostprofiel (Profiel 4) is goed te zien hoe de aanzet van de grafkuil net onder het vermoedelijke vloerniveau van 1772 begint. De datering ervan lijkt dus 18de-eeuws. Het fysisch antropologisch onderzoek heeft uitgewezen dat het vermoedelijk om een man gaat, die een lengte van bijna 1,8m had en op het moment van overlijden meer dan 45 jaar oud moet zijn geweest.²²

Figuur 64: Zicht op skelet S86 in WP1.

²² Defrancq J., 2025, p.14 (zie bijlage X, Tabel 3)

Ook de grafkuilen van de drie begravingen in WP2 beginnen onder dat vermoedelijke vloerniveau uit 1772.

Een opvallend verschil bij de twee skeletten waarvan de onderbenen goed te zien waren, zit hem in de positie van de knieën.

Bij het rechtse (S79/85) bevinden deze zich heel dicht bij elkaar, hetgeen erop wijst dat deze persoon wellicht in een lijkwade begraven is geworden. Het betreft een man die een lengte had van 1,7m en overleden is op de leeftijd van 39 jaar.

Bij het linkse skelet (S74) liggen de knieën uit elkaar, waardoor de afwezigheid van een lijkwade kan vermoed worden. Het gaat om een volwassen persoon met een lengte van 1,7m die op beide onderbenen sporen van scheenbeenvliesontsteking vertoonde. Op de linker knie en op beide heupen (op de kop van beide bovenbenen) van deze zelfde persoon waren ook sporen van osteoartrose te zien.²³

Deze drie skeletten werden oorspronkelijk in een houten grafkist begraven. Dat valt af te leiden aan de resten van verpulverd hout van de grafkist, in combinatie van het vinden van verschillende kistnagels rondom het skelet.

Figuur 65: Skeletten S74 (links) en S79/85 (rechts) die op een diepte van -90cm onder de huidige vloer tevoorschijn kwamen. Merk op hoe S79/85 zich op het kalkmortelbed van de 13de-14de-eeuwse vloer bevond.

²³ Defrancq J., 2025, p.21 (zie bijlage 26).

In het oosten van WP5, de centrale sleuf, tekenden zich bij het opschaven van het vlak twee vermoedelijke grafkuilen af, en dit op basis van lijnen van verpulverd hout en kistnagels. Hoewel de verstoringsdiepte hier al bereikt was, werd toch in overleg met de kerkfabriek, de aannemer, de architect en het agentschap Onroerend Erfgoed beslist om deze verder te onderzoeken. Daarbij kwamen twee begravingen (S134 en S137) van kinderen tevoorschijn. Het fysisch antropologisch onderzoek gaf aan dat skelet S134 op het moment van overlijden rond de 5 jaar oud moet zijn geweest.

In de bovenste vulling van S137 werd via metaaldetectie²⁴ een munt gevonden die kon geïdentificeerd worden als een 17de-eeuwse Zeeuwse munt (stuiver) waarop aan de ene zijde een bos pijlen is afgebeeld.²⁵ Deze munt dateert tussen 1619 en 1633 en geeft een mooie datering voor de twee kindergraven die op een prominente centrale plaats in de kerk begraven werden. Ongetwijfeld moeten zij deel uitgemaakt hebben van één van de rijkere families die in die periode in Zedelgem leefden. Eventueel verwantschap tussen hen (of huidige Zedelgemnaars) zou via bijkomend DNA onderzoek achterhaald kunnen worden. Daarvoor was echter binnen dit beperkte archeologische onderzoek geen budget voor voorzien.

Figuur 66: Ten westen van de veldstenen muurfundering (romaans altaar?) tekenden zich twee kleine grafkuilen af waarin verpulverd hout van de grafkist te zien is en verschillende kistnagels gevonden werden

Figuur 67: Zicht op de twee vrij gelegde, maar zeer slecht bewaarde, kinderskeletten. Daarbij waren nog veel, weliswaar verpulverde, restanten van de houten grafkisten te zien.

²⁴ Met dank aan metaaldetectorist Koen Goeminne.

²⁵ Met dank aan Gill Thomas (RAAP België) <https://en.numista.com/77216>.

Skeletten S70 en S72 betreffen twee schedels die zich in de uiterste zuidoosthoek van WP2 bevonden. Op basis van hun schedel gaat het vermoedelijk om twee mannen, waarvan de ene (S70) meer dan 45 jaar oud is geworden en de andere (S72) slechts 21 jaar oud.

Figuur 68: Schedel van skelet S72, een vermoedelijke man die 21 jaar oud is geworden.

3.2.3.2. Secundaire begraving

In het westen van de centrale sleuf werd bij het manueel verdiepen op een secundaire begraving of kleine knekelkuil (S23) gestoten. Het fysisch antropologisch onderzoek gaf aan dat het om minstens vier verschillende individuen gaat.²⁶ Vermoedelijk werden bij de bouw van de 19de-eeuwse kerk op verschillende intacte begravingen van binnenin de kerk gestoten en werd hier toch een poging gedaan om deze enigszins ordelijk te herbegraven. Bij één schedelfragment werden abnormale indrukken van bloedvaten herkend. Deze worden geassocieerd met (tuberculose) hersenvliesontsteking.²⁷

Figuur 69: Zicht op de secundaire begraving of knekelkuil waarbij de beenderen toch op een vrij geordende manier terug geplaatst waren.

²⁶ Defrancq J., 2025, p.14 (zie bijlage 25).

²⁷ Defrancq J., 2025, p.23 (zie bijlage 25).

3.2.4. Paalkuilen

Tijdens het manueel verdiepen in WP1 en WP2 tekenden zich in vlak 1 enkele heterogeen gevulde cirkelvormige (paal)kuilen af met een diameter van 60 tot 80cm. Gelijkaardige kuilen werden trouwens ook nog waargenomen in de centrale sleuf (WP5). De voorlopige hypothese is dat ze te maken kunnen hebben met stellingen van houten palen bij de bouw van de huidige kerk in 1847.

Figuur 70: zicht op kuil S6 die zich aftekende in vlak 1 van WP2.

Figuur 71: Coupe op kuil S6.

Figuur 73: Zicht op kuil S4 in vlak 1 van WP1.

Figuur 72: Een gelijkaardige kuil tekende zich af in het zuidprofiel in het oostelijke deel van WP5 (de centrale sleuf).

Figuur 74: Zicht op één van de (paal)kuilen (S110) die zich tussen WP1 en WP2 op vlak 1 reeds aftekende, in het westelijke deel van WP5 (de centrale sleuf) dus.

Merkwaardig was de aanwezigheid van een holte (S92) die doorheen de natuurstenen muur S89 was gecreëerd. Deze holte was opgevuld met een losse vulling waarin opvallend veel klein dierlijk bot zat. Van deze vulling werd een zeefstaal genomen (INV.121). Een hypothese is dat het een restant is van een gat waar zich in de postmiddeleeuwen op een gegeven moment mogelijk een schouw voor een kachel bevond; wellicht zijn daar dan één of meerder knaagdieren in verzeild geraakt, vandaar het fijne dierlijke bot.

Figuur 75: Zicht vanuit het noorden op muur S89 waarin zich een gat met losse vulling bevond.

Figuur 76: Detailzicht op het gat in muur S89.

3.3. Beschrijving vondsten

Er werden tijdens de vondstverwerking 132 vondstnummers ingegeven.

Het gaat om ceramisch bouw materiaal (31), aardewerk (29), metaal (27), menselijk bot (11) glas (2), natuursteen (1), houtskool (1) en twee monsters van natuursteen.

De skeletten werden fysisch antropologisch onderzocht worden op geslacht, leeftijd, lengte en pathologieën (zie bijlage 26).

3.3.1. *Bouw materiaal*

De meeste vondsten betreffen bouw materiaal. Het gaat hoofdzakelijk om stukken van daktegels (32 stuks) en vloertegels (41 stuks) en ook enkele bakstenen (7).

3.3.1.1. **Daktegels**

Onder de daktegels bevonden zich twee stukken van een vaneel of een nokpan (INV.9). Twee passende stukken van een niet meteen te identificeren vermoedelijke dakpan, bovenaan groen geglaazuurd, kunnen gevonden worden onder INV. 42. Verder ging het vooral om platte dakpannen waarvan er 3 een nokje vertoonden. Geen enkel vertoonde een nagelgat. De andere platte dakpanfragmenten betroffen 14 hoeken, 7 randen en 5 middenstukken. De vondst van deze dakpanfragmenten kan er mogelijk op wijzen dat de kerk in de late middeleeuwen een dak van platte daktegels had.

Figuur 77: Twee vermoedelijke stukken van vanelen (INV.9) gevonden in laag S55 in WP6.

Figuur 78: INV.42: Twee stukken, vermoedelijk van eenzelfde nokpan. Aan de buitenzijde geglazuurd.

Figuur 79: INV.42: Aan de holle zijde is kalkmortel te zien.

3.3.1.2. Vloertegels

Er werden in totaal 41 stukken van vloertegels gerecupereerd. Er zijn er uiteraard nog een pak meer teruggevonden, met name van de 13de-14de eeuwse vloer in het schip en het koor, maar deze konden in situ blijven aangezien de verstoringsdiepte daar net reeds bereikt was. Eén hoek van een tegel vertoont mogelijk een figuratieve slibversiering. De meeste andere waren groen- of geel geglazuurd en hadden ofwel een dikte van 3 of een dikte van 2,5cm. In de mogelijke oude kerkhoflaag S112 in WP3 werd een volledige ongeglazuurde vloertegel gevonden. Deze had afmetingen van 12,5x12,5x2,5cm. Van de vermoedelijke oude koorvloer S141 werd zowel één oranjegele- als één paarsbruin geglazuurde vloertegel gerecupereerd.

Figuur 80: INV.69: Hoek van een figuratief versierde vloertegel, gevonden in de vulling (S77) van de grafkuil van skelet S74 in WP2.

Figuur 81: INV.43: Stuk van een groen geglazuurde vloertegel gevonden in laag S61 in WP4.

Figuur 82: INV.104: verschillende geel en groen geglazuurde vloertegels, gevonden tussen de veldstenen muren S39 en 89. Het gaat vermoedelijk om restanten van de oude 13de-14de-eeuwse koorvloer.

Figuur 83: INV.99: Een volledige vierkante vloertegel gevonden in laag S112 in WP3, de mogelijke oude kerkhoflaag ten zuiden van de kerk.

Figuur 84: INV.105: Twee geglazuurde tegels van de vloer S141, in de sleuf tussen muren S39 en S89.

3.3.1.3. Bakstenen

Van alle aangetroffen bakstenen muren en vloeren werden baksteenstalen genomen.

3.3.1.3.1. Late middeleeuwen

Het gaat om de twee muren die met gotische bouwfase kunnen worden geassocieerd: de bakstenen bovenbouw van S89 (INV.92; baksteenformaat: 26x13x6cm) en de aan weerszijden van de veldstenen muur aangebrachte bakstenen van S57 (INV.90; baksteenformaat: ?x13x6cm)

3.3.1.3.2. Postmiddeleeuwen

Van de twee vermoedelijke bakstenen zuilfunderingen die in WP1 (S31) en WP2 (S8) werden gevonden, werden stalen genomen. Bij S8 (INV.114) gaat het om twee rodig gele bakstenen (baksteenformaat: 29x9,5x6,5cm en 26x13,5x6,5cm) en één gele (baksteenformaat: 22x9x5cm). Bij S31 (INV.115) gaat het om een grote gele baksteen met rode plekken (baksteenformaat: 27x13,5x7cm) en een kleinere gele (baksteenformaat: 20,5x10x5,5cm). De grotere bakstenen betreffen meer dan waarschijnlijk hergebruikte exemplaren van de voorafgaande bakstenen (gotische) kerk.

Van baksteenvloer S30 in WP3 (INV.89) werden twee gele (baksteenformaat: 24x11x5cm en 20x10x5cm) en één rode (19,5x10x5cm) verzameld. Ook van de getrapte muur S114 in WP3 werd een baksteenstaal genomen (INV.93; baksteenformaat: 20x9,5x5cm).

Figuur 85: Gebogen baksteen (INV.6) gevonden in laag S32 in WP4. Baksteenformaat: 25x11,5x6cm)

3.3.1.4. Pleisterwerk

Op de binnenzijden van de veldstenen muren in WP1 en WP2 was pleisterwerk te zien. Ook in WP4 werden stukjes pleisterwerk gevonden waarop een rode beschildering was aangebracht.

Figuur 86: Vier van de in totaal negen stukjes rood beschilderde pleisterfragmenten (INV.44) in laag S61 in WP4.

3.3.2. Aardewerk

Er werden tijdens het onderzoek iets meer dan 30 scherven aardewerk gevonden.

3.3.2.1. Volle/Late Middeleeuwen

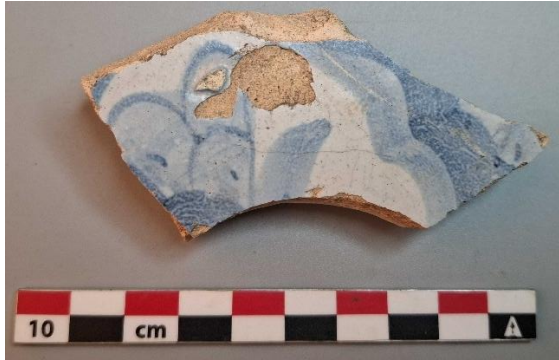
Opvallend was een stuk grijs aardewerk van een kruik met groeflijnversiering waarbij in het baksel en vooral aan de binnenzijde enkele spikkels van rode chamotte verschraling te zien waren. Het werd gevonden in de vermoedelijke kerkhoflaag S112 in WP3, samen met een wandscherf in grijs aardewerk. Samen kunnen ze op de overgang van de volle naar de late middeleeuwen gedateerd worden.

Het merendeel van het aardewerk betreft rood geglaazuurd aardewerk, dat ruim gedateerd kan worden in de late- en postmiddeleeuwen. De korte blokvormige rand van een grape kan meer specifiek gedateerd worden vanaf 1450.

3.3.2.2. Postmiddeleeuwen

Een bodem van een bord in vroege faience, gevonden in laag S32 in WP4, kan gedateerd worden in de 17de eeuw.

Onder de secundaire begraafing werden ook nog twee pijpensteeltjes gevonden (INV.55) die sowieso in de postmiddeleeuwen dateren.

Figuur 87: Stuk van een bord in vroege faience uit de 17 de eeuw gevonden in S32 (INV.7)

Figuur 88: Twee grijze scherven gevonden in S112 (INV.56 en 74) te dateren op de overgang van de volle naar de late middeleeuwen.

Figuur 89: Rood geglazuurd aardewerk gevonden in S126 in WP4 (INV.37)

Figuur 90: Korte blokvormige rand van een grape in rood geglazuurd aardewerk gevonden in laag S122 in WP4 (INV.49) en te dateren vanaf 1450.

3.3.3. Metaal

Behalve tientallen kistnagels werden ook twee zilveren munten tijdens het onderzoek gevonden. Ze kunnen beide met begravingen geassocieerd worden. In de vulling van de kinderbegraving S137 werd via metaaldetectie een munt (een stuiver) gevonden (INV.26) die gedateerd kan worden tussen 1619 en 1633. De zilveren munt (INV.25) die gevonden werd bij de schedel van skelet S70 bleek echter niet meer te identificeren.

Figuur 91: Voorzijde van 17de-eeuwse munt (een stuiver) gevonden in de grafkuil van kinderskelet S137. Hierop valt 'TRAS' 'ISLA' en 'NIA' te lezen (INV.26)

Figuur 92: Achterzijde van dezelfde munt waarop een bos pijlen te zien is (INV.26)

Figuur 93: Slecht bewaarde zilveren munt gevonden bij schedel S70 (INV.25)

Figuur 94: Andere zijde van INV.25.

3.3.4. Glas

Er werden drie stukjes glas gevonden. Twee ervan bevinden zich onder INV.30. Het grotere stukje vensterglas vertoont duidelijke versiering van lijnen.

Figuur 95: Stukje versierd vensterglas (INV.30) gevonden in S35 in WP2.

3.4. Resultaten natuurwetenschappelijk onderzoek

3.4.1. *Datering op mortelstalen*

Aangezien de oudste historische vermelding van een kerk te Zedelgem teruggaat tot het begin van de 12de eeuw, werd aan Het agentschap Onroerend voorgesteld om een datering uit te voeren op wat mogelijk de oudste aangetroffen veldstenen muur (S39) van de opgraving zou kunnen zijn. Hiervoor werd tevens contact opgenomen met Alexander Lehouck, erkend gemeentearcheoloog van Koksijde, die ervaring heeft met het dateren op kalkmortel.

De heer A. Lehouck leverde gedetailleerde informatie aan over de bemonstering voor dergelijk onderzoek dat gedaan werd in functie van een archeologische opgraving op de site Ten Bogaerde in Koksijde in 2014 (zie bijlage 23).

Er werden drie zorgvuldige stalen (INV.86, INV.102 en INV.103) genomen van de grootste mogelijke stukken mortel die in de muur vervat zaten. Na de analyse van de mortel bleek dat twee van de drie stalen niet geschikt waren voor datering. Het derde staal werd als 'misschien geschikt' beoordeeld, maar door de te kleine afmeting van het staal werd een datering ervan toch niet uitgevoerd.²⁸

²⁸ Fontaine L., 2025, p.15 (zie bijlage 24).

Figuur 96: Aanduiding van de locaties van de drie genomen mortelstalen op een foto van muur S89.

3.4.2. Radiokoolstofdatering

Bijkomend werd een radiokoolstofdatering uitgevoerd op een stukje houtskool dat in de mortel van dezelfde veldstenen muur S39 vervat zat. De bedoeling hiervan was om de resultaten van beide dateringsmethoden met elkaar te vergelijken. Jammer genoeg gaf ook deze datering geen betrouwbaar resultaat. Het resultaat kwam namelijk op een datering tussen 760 en 410 BC.²⁹ Het zal dus meer dan waarschijnlijk om een ouder stukje houtskool gegaan zijn dat in de mortel die voor de bouw van de muur gebruikt is, terecht was gekomen.

Bijkomende radiokoolstofdateringen op het skeletmateriaal waren niet nodig. De vondst van een 17de-eeuwse munt in een grafkuil in de centrale sleuf net voor het koor, in combinatie met de geringe diepte van de twee kinderskeletten daar, gaf voldoende bewijs voor een datering in de postmiddeleeuwen.

²⁹ Boudin M, 2025, RICH-36738 (zie bijlage 25).

Ook de ligging van de skeletten die in werkputten 1 en 2, net boven de 13de-14de-eeuwse kerkvloer aangetroffen werden, gaf voldoende informatie om een datering ervan in de postmiddeleeuwen, wellicht de 17de-18de eeuw, te veronderstellen.

3.4.3. Conclusie

Jammer genoeg zijn alle pogingen om tot een mogelijke oudere datering dan het begin van de 12de eeuw van de kerk te komen niet gelukt. Het is aan toekomstige archeologen om de oudere, vermoedelijke vroegmiddeleeuwse, oorsprong van Zedelgem bij toekomstige archeologisch onderzoeken in de dorpskern van Zedelgem te bewijzen.

4. INTERPRETATIE, DATERING EN WAARDERING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Ondanks de beperkte oppervlakte heeft het archeologisch onderzoek heel wat interessante informatie naar boven gebracht die een duidelijker en aanvullend beeld geven over de bouwgeschiedenis en de evolutie van het voornaamste kerkgebouw in Zedelgem.

4.1. De Romaanse fase

Ten eerste werden de zijmuren van de Romaanse kerk gevonden. Deze waren opgebouwd in lokale veldsteen. Aangezien de eerste vermelding van een kerk te Zedelgem dateert uit het begin van de 12de eeuw, kunnen deze muren minstens tot die periode behoren.

Er werden verschillende pogingen ondernomen om meer zekerheid over deze vroegste vermelding te bekomen; de kans bestaat namelijk dat de eerste stenen kerk toch ouder dan het begin van de 12de eeuw zou kunnen zijn. Jammer genoeg hebben zowel de dateringen op de kalkmortel als deze op een stukje houtskool geen betrouwbaar resultaat opgeleverd.

4.2. De Gotische fase

Een tweede bouwphase kon herkend worden in het gebruik van bakstenen met een formaat van 30/28,5x13x6cm. Deze komt wellicht overeen met deze van de grote westertoren die in de 14de eeuw zou zijn gebouwd, de zogenaamde gotische kerk.

4.3. Een nog ongekende bouwphase eind 16de– begin 17de eeuw?

Twee bakstenen zuilfunderingen, waarin kleinere bakstenen (formaat 22x10x5cm) vervat zitten, behoren eerder toe aan een voorlopig nog ongekende bouwphase. Mogelijk valt deze te dateren op het einde van de 16de eeuw of het begin van de 17de eeuw, aangezien er in de historische bronnen sprake is dat de kerk na de godsdienstoorlogen in slechte staat verkeerd. In 1640 zou de kerk te Zedelgem wel weer helemaal hersteld zijn.

4.4. Minstens vier verschillende vloerniveaus

Er werden minstens vier oudere - dan de huidige - vloerniveaus gevonden: een eerste dateert vermoedelijk uit 1772, aangezien in de kerkrekeningen sprake is van de aanleg van een vloer van 'schorren'.

Op verschillende locaties werden nog vrij goed bewaarde restanten van de 13de-14de-eeuwse geglazuurde tegelvloer gevonden. Daaronder werden nog twee oudere vloerniveaus

gevonden, in de vorm van een lichtgrijze lemen vloer en de oudste in de vorm van een beige kalkmortelvloer.

4.5. Menselijke begravingen

Er werden in totaal zeven begravingen teruggevonden. Deze werden allemaal fysisch antropologisch onderzocht op leeftijd, geslacht, lengte en pathologieën. Van vier individuen waarbij het geslacht kon bepaald worden, ging het in één geval duidelijk om een man en bij drie gevallen mogelijk om een man.

Zes ervan betroffen primaire begravingen. Van die zes bevonden er zich drie op of net boven de 13de-14de-eeuwse vloer. Bij één volwassen skelet waren sporen van osteoartrose aan de linker knie en heupen, én scheenbeenvliesontsteking te zien. Op het profiel van de werkputten kan duidelijk gezien worden hoe de grafkuilen van de begravingen zich net onder het vermoedelijke vloerniveau uit 1772 begonnen.

In de vulling van één van de twee kindergraven in de centrale sleuf werd een 17de-eeuws muntje (stuiver) uit Nederland gevonden. Op basis van deze twee aanwijzingen dateren de aangetroffen skeletten dus vermoedelijk uit de 17de-18de eeuw.

In de knekelkuil, waarin enkele beenderen van minstens vier verschillende individuen herbegraven waren, bevond zich een schedel waarop sporen van een hersenvliesontsteking te zien waren.

5. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

FUNERAIR

- Worden er sporen van begravingen of van een begraafplaats gevonden behorend tot een oudere fase van de kerk?

Er werden tijdens het beperkte onderzoek restanten van zeven menselijke begravingen aangetroffen. Deze kunnen geassocieerd worden met een oudere fase van de kerk, vermoedelijke de nog ongekende bouwphase uit het einde van de 16de– begin van de 17de eeuw.

- o Zoja, hoe is de bewaring van de skeletten en in welke periode kunnen deze gedateerd worden?

De skeletten in WP1 en WP2 in het westen van de kerk waren behoorlijk goed bewaard en kunnen op basis van de stratigrafie en enkele aangetroffen vondsten in de 17de–18de eeuw gedateerd worden.

De twee kinderskeletten die in de centrale sleuf werden gevonden, waren daarentegen heel slecht bewaard. Via de vondst van een Zeeuwse munt die dateert tussen 1619 en 1633 en op basis van hun geringe diepte kunnen de kinderskeletten rond deze periode gedateerd worden.

- o Zijn er specifieke manier van begraven op te merken (oriëntatie, positie lichaam, in grafkisten of volle grond, antropomorf, etc)?

De oriëntatie van alle skeletten was west-oost, hoofd in het westen en voeten in oosten, hetgeen de traditionele oriëntatie van een christelijke begraving betreft. Het gaat in alle gevallen dus om burgers en niet om pastoors (deze werden volgens een omgekeerde oriëntatie begraven om de gewone mensen op de dag des oordeels tegemoet te komen en te begeleiden naar de hemel of de hel). Gezien de aanwezigheid van kistnagels en verpulverd hout aan de rand van de graven kan ervan uitgegaan worden dat alle primair begraven individuen in houten grafkisten bijgezet werden. Er werd één knekelkuil aangetroffen waarin de beenderen van minstens vier verschillende individuen herkend werden

- Kan er zicht gekregen worden op de begravingsdichtheid binnen de huidige kerk en buiten de oudere voorgangers van de kerk? Waar bevinden deze zich binnen het plangebied?

Vijf begravingen waren onverstoord gebleven. In WP1 werd op een diepte van 90cm ten opzichte van de huidige kerkvloer één skelet aangetroffen, rustend op de vermoedelijke 13de–14de-eeuwse kerkvloer. In WP2 werden, op ongeveer 85cm diepte, twee intacte begravingen

aangetroffen. In de zuidoostelijke hoek van dezelfde WP2 bevonden zich twee mogelijke losse schedels, waarvan minstens één tot een verstoorde (door de andere) begraving zal hebben behoord.

In de centrale sleuf kwamen op een diepte van slechts -40cm reeds twee begravingen tevoorschijn.

Een begravingsdichtheid is moeilijk te geven, maar er mag vanuit gegaan worden dat er binnen de zone van zowel de Romaanse, de Gotische en ook binnen de vooralsnog slecht gekende einde 16de – begin 17de-eeuwse kerk – die iets breder was dan de voorgaande fasen - nog heel wat intacte begravingen onder de huidige vloer liggen. Uitgedrukt per m² mag in het westelijke schip, vanaf een diepte vanaf 85 à 90cm, uitgegaan worden van een begravingsdichtheid van 1 skelet per 2m². In het oostelijke deel waar de oorspronkelijke vloerniveaus (in of nabij het oude koor) hoger lagen, kunnen al skeletten vanaf -40cm tegengekomen worden.

In de zones die wellicht buiten op het kerkhof rondom de kerk lagen (WP3 en WP4) werden op een diepte van -90cm nog geen intacte begravingen aangetroffen.

- Zijn er ook grafkelders aanwezig? Wat is hun datering? Hoe zijn ze opgebouwd? Indien deze een dermate erfgoedkundig belang hebben dient bekeken te worden of deze in situ bewaard kunnen blijven of integraal op een andere plaats heropgebouwd kunnen worden.

Er werden tijdens het onderzoek geen grafkelders gevonden.

BOUWKUNDIG

- Zijn er resten van oudere vloerniveau's? Hoe zijn ze opgebouwd en uit welke periode dateren ze?

Er werden minstens 4 oudere vloerniveaus herkend. De jongste betreft een historisch gekende aanleg van een vloer in 1772 van 'schorren' waar in profiel en in vlak archeologisch mogelijk de vlijlaag als een horizontale kalkmortellaag van werd herkend.

Zowel in het schip als in het koor werd de vrij goed bewaarde 13de–14de-eeuwse vloer van vierkante geglazuurde tegels in dambordpatroon teruggevonden.

Bij het lokaal verdiepen in de noordwesthoek van WP1 werden nog twee oudere kalkmortelvloeren teruggevonden die mogelijk met de romaanse bouwphase kunnen worden geassocieerd.

- Hoe diep zijn de funderingen van de kerk? Hoe zijn deze opgebouwd?

Er werden funderingen van zowel de romaanse, de gotische als van een nog ongekende (eind 16de – begin 17de-eeuwse?) fase teruggevonden. De Romaanse delen van de nog in opstand bewaarde zijmuren waren opgebouwd met blokken veldsteen. In de gotische fase werden de zijmuren van de romaanse kerk heropgebouwd in baksteen. Hiervoor werden de deels in opstand bewaarde veldstenen zijmuren als fundering gebruikt.

Van de voordien nog ongekende bouwphase (eind 16de – begin 17de eeuw?) werden twee bakstenen zuilfunderingen gevonden. Deze waren gevormd met kleine en hergebruikte grote (gotische) bakstenen. De oriëntatie ervan kan licht verschilt hebben van de voorafgaande en de huidige kerk.

- Hoeveel bouwfasen worden herkend? Vallen deze te linken aan de huidige stand van kennis met betrekking tot de bouwgeschiedenis van de kerk?

Er werden in totaal vier bouwfasen herkend: de romaanse in veldsteen, vermoedelijk begin 12de eeuw. De gotische 14de-eeuwse fase, waarbij de toren werd gebouwd, maar waarbij dus blijkbaar ook het schip herbouwd werd in baksteen. Twee bakstenen zuilfunderingen, die ook een iets ander dan de huidige en voorafgaandelijke kerkfasen oriëntatie vertoonden kunnen mogelijk op het einde van de 16de of het begin van de 17de eeuw gedateerd worden, wanneer sprake is van beschadigingen en herstellingen aan de kerk ten gevolge van de godsdienstoorlogen. Op dat moment zou de kerk iets breder dan de voorafgaande kerkfasen geweest zijn, zoals ook te zien is de tekening van de kerk uit 1814 en het plan uit 1840.

De jongste fase betreft de huidige kerk die dateert uit 1847.

- Zijn er sporen en resten te herkennen van een houten voorganger? Zoja, wat is hun bewaringstoestand? Welke informatie geven deze sporen en resten met betrekking tot de datering en dimensies van het gebedshuis?

Er werden geen resten gevonden van een veronderstelde houten voorganger.

- Hoe kunnen de nieuw verworven gegevens bekomen via archeologie ingepast worden in de huidige kennis omtrent de ontwikkeling van kerkgebouwen in de regio?

Voor een dergelijke uitgebreidere studie was geen tijd/budget voorzien.

-
- Zijn er andere archeologische sporen (muren, vloeren, grondsporen,...)? Zoja, wat is hun functie en datering?

Er werden verschillende muren en vloeren teruggevonden. De oudste muren kunnen geassocieerd worden met de Romaanse kerk; andere met de gotische fase. Nog andere konden gelinkt worden met een mogelijke ongekende bouwfase eind 16de-begin 17de eeuw.

OVERIGE

- In welke mate is het archeologisch niveau intact? Hebben meer recente restauratiecampagnes de vernieling van de archeologische niveaus met zich meegebracht? Zijn er lokaal verschillen op te merken onder deze vernielingen?

Door de aanzienlijke ophoging van de huidige kerkvloer zijn de oude 13de-14de-eeuwse vloeren goed bewaard gebleven. Het heeft er ook voor gezorgd dat de 17de-18de-eeuwse skeletten binnen de verstoringsdiepte (en boven de 13de-14de-eeuwse kerkvloer) aangetroffen werden.

- Zijn er onder het pakket behorend tot de religieuze in gebruikname van het terrein sporen en resten bewaard gebleven uit oudere periodes?

De lagen, ouder dan de eerste religieuze in gebruikname van het terrein werden, door de beperkte verstoringsdiepte, niet bereikt.

- Zijn er sporen en resten uit de steentijden, metaaltijden, Romeinse tijd, of vroege middeleeuwen aanwezig? Wat is hun aard?

Uit deze perioden werden geen sporen teruggevonden. Deze kunnen zich wel nog dieper bevinden, aangezien nergens de moederbodem bereikt werd.

6. BEWARING ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

De conservatie en overdracht van het archeologisch ensemble gebeurt conform de artikels 5.2.1, 5.2.2 en 5.2.3 van het Onroerend Erfgoeddecreet. De definitieve bewaarplaats van het archeologisch ensemble werd in samenspraak met de grondeigenaar bepaald, met name in het Onroerenderfgoeddepot van RAAKVLAK (De Pakhuizen), Komvest 54, 8000 Brugge.

7. SAMENVATTING

Het beperkte archeologische onderzoek, naar aanleiding van de aanleg van een nieuw verwarmingssysteem, heeft heel wat interessante resultaten opgeleverd. Het geeft onder andere meer duidelijkheid opgeleverd over enkele oudere gekende, en mogelijk zelfs ook één nog ongekende, bouwfases. Verder viel de goede bewaring op van zowel muren, vloeren als menselijke begravingen uit verschillende periodes.

Er werd een vrij goed en uitgebreid beeld verkregen van de romaanse kerk, zowel wat betreft de opbouw en afmetingen, als van verschillende vloerniveaus. De eerste historische vermelding van een kerk in Zedelgem dateert uit 1103. Er werd getracht om via twee verschillende natuurwetenschappelijke dateringsmethoden de datering van deze romaanse veldstenen bouwfase preciezer te achterhalen, maar dat heeft jammer genoeg geen betrouwbaar resultaat opgeleverd. Hierdoor blijft de oudst mogelijke datering van de kerk vooralsnog nog steeds 'slechts' terug te gaan tot het begin van de 12de eeuw, hoewel er voor Zedelgem, op basis van het gem-toponiem en het patronicum een oorsprong in de vroege middeleeuwen kan vermoed worden. Harde archeologisch bewijzen hiervoor werden echter nog niet teruggevonden, ook niet bij het archeologisch onderzoek dat in 2004 ten zuiden van de kerk werd uitgevoerd, daar waar zich in de late middeleeuwen het leenhof/de kasteelhoeve van de heren van Zedelgem situeerde.

Binnen de opgegraven zones werden delen van de goed bewaarde 13de–14de-eeuwse kerkvloer, zowel van het schip als van het koor, teruggevonden. In het schip gaat het om een vloer die gevormd werd door geel en donkerpaarsgroen geglazuurde vierkante tegels, resulterend in een dambordpatroon. Onder deze vloer bevonden zich nog minstens twee restanten van kalkmortelvloeren.

De toren van de huidige kerk zou teruggaan tot een gotische bouwfase uit de 14de eeuw. De bakstenen aanpassingen van de oorspronkelijk in veldsteen opgebouwde romaanse zijmuren dateren meer dan waarschijnlijk ook uit deze fase.

Bovenop de oorspronkelijke romaanse en gotische zijmuren werden in de twee meest westelijke werkputten twee achthoekige bakstenen zuilfunderingen teruggevonden die niet meteen met een gekende historische bouwfase geassocieerd konden worden. Mogelijk vallen deze te linken met de heropbouw van de kerk na de vernielingen ten tijde van de godsdienstoorlogen in de 16de–17de eeuw.

Er werden ook zeven restanten van menselijke begravingen binnen de onderzochte zones teruggevonden. Ze werden allemaal fysisch antropologisch onderzocht. Het gaat om zes primaire en één secundaire begraving. Op basis van de stratigrafie en hun ligging boven de 13de–14de-eeuwse tegelvloer worden ze gedateerd in de 17de–18de eeuw. Opvallend was

de aanwezigheid centraal in de kerk van twee kindergraven direct naast elkaar. In de vulling van één ervan werd een zilveren munt gevonden die dateert tussen 1619 en 1633. Verder chemisch en/of DNA onderzoek op de opgegraven beenderen/tanden zou nog meer informatie kunnen opleveren over deze vroegere bewoners van Zedelgem.

Tijdens het onderzoek werden alle aangetroffen vondsten zorgvuldig verzameld. Het gaat om aardewerk-, tegel- en daktegelfragmenten en twee zilveren munten. Er konden ook enkele volledig geglazuurde vloertegels gerecupereerd worden.

Het archeologisch onderzoek in de kerk van Zedelgem heeft de kennis over het verleden ervan uitgebreid. Daarnaast heeft het ook de goede bewaring van de muren, vloeren en skeletten van de oudere bouwfases aangetoond, hetgeen de erfgoedwaarde van het gebouw versterkt.

De rondleidingen tijdens de archeologiedagen waren een groot succes en brachten de bewoners van Zedelgem voor even in contact met het verleden van hun kerk en woonplaats. Samen met de unieke romaanse doopvont, heeft Zedelgem vanaf nu een tastbaar verleden dat minstens teruggaat tot het begin van de 12de eeuw. Toekomstig archeologisch onderzoek in de historische dorpskern (of dieper in de kerk) kan mogelijk bewijzen opleveren over de vroegmiddeleeuwse oorsprong van Zedelgem.

8. BIBLIOGRAFIE

8.1. Literatuur

ARNOU P., 1983, Oude grafkelder ontdekt te Zedelgem, in: *Zilleghem*, jg.4, nr.3, p.108-109, Zedelgem.

CAPPON, 2003, Het Leenhof van Zedelgem, Leen en Heerlijkheid, in: *Zilleghem*, jg.24, nr.3, p.95-113, Zedelgem.

DAVANS H., 2022. Gemeente Zedelgem Sint-Laurentiuskerk Beheersplan, Brugge.

DECEUNINCK V., 1989, Zoektocht naar de Romaanse kerk van Zedelgem, in: *Zilleghem*, jg.10, nr.3, p.106-116, Zedelgem.

DE GROOTE K., ANNAERT R., DEWILDE M. & VYNCKIER G., 2018, *Project historische dorpskernen. Kader en methode voor de inventarisatie van de historische dorpskernen in functie van de afbakening van archeologische zones*, Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 94.

DESCHEPPER E., DE GRAEVE A., DE MAEYER W. & CHERETTE B. 2025: *Van hoeve tot dorp? Middeleeuwse nederzettingsevolutie in Zuidwestelijk Vlaanderen*, SYNTAR 32, samenwerkingsverband SOLVA en Universiteit Gent, uitgave van het agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.

DEWILDE M., WYFFELS F., 2004, *Archeologisch onderzoek in het centrum van Zedelgem*, VIOE, Brussel.

DEWILDE M. en WYFFELS F. 2005: Archeologisch onderzoek in het centrum van Zedelgem (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis*, Kroniek 28, 106.

LAMBRECHT G., ROELENS F., MIKKELSEN J., 2015, *Archeologisch vooronderzoek Fazantenstraat Zedelgem*, Raakvlak, Brugge.

RONSE F., 1979 (heruitgave van publicatie uit 1927), *De geschiedenis van Zedelgem en Veldegem*, Familia et Patria P.V.B.A., Kortemark Handzame.

POLLET J., 1981, Deken Walter Smidts bezoekt Zedelgem, in: *Zilleghem*, jg.2, nr. 2, Zedelgem.

WOJCIESZAK M., FONTAINE L., ELSEN J., HAYEN R., LEHOUCK A., BOUDIN, M., 2024, Historic lime mortars composition and terminology for radiocarbon dating-case studies based on thin-section petrography and cathodoluminescence, in: *Radiocarbon*, vol.66, nr.6, Selected Papers from the 24th Radiocarbon and 10th Radiocarbon & Archaeology International Conferences, Zurich, Switzerland, 11–16 Sept. 2022. © Royal Institute for Cultural Heritage (RICH-KIK-IRPA), 2024. Published by Cambridge University Press on behalf of University of Arizona.

8.2. Internetbronnen

- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/15782>
- <https://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/OAOE/94/OAOE094-001.pdf>
- <https://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/ROEV/1291/ROEV1291-001.pdf>
- <https://en.numista.com/77216>
- <http://www.cartesius.be/CartesiumPortal/>
- <http://www.geopunt.be/>
- <http://www.ngi.be/topomapviewer/>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/>
- <https://www.west-vlaanderen.be/natuur-milieu-en-water/waterbeheer/projecten-tegen-wateroverlast/gog-plaatsebeek-zedelgem>
- <https://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/OAOE/94/OAOE094-001.pdf>, Project historische dorpskernen
- <https://www.onroenderfgoed.be/blog/syntar-32-van-hoeve-tot-dorp>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/209337>
- <https://www.zedelgem.be/de-romaanse-doopvont>

9. BIJLAGEN

Bijlage 1: Bureauonderzoek (Devalckeneer L. en Vanhoutte C., 2024)

Bijlage 2: Geplande werken

Bijlage 3: geplande werken en bouwhistorie

Bijlage 4: Topografische kaart

Bijlage 5: Topografische kaart (detail)

Bijlage 6: kadasterkaart

Bijlage 7: Bodemgebruikskaart

Bijlage 8: Digitaal hoogtemodel

Bijlage 9: Digitaal hoogtemodel (detail)

Bijlage 10: Bodemerosiekaart

Bijlage 11: Tertiair

Bijlage 12: Quartair

Bijlage 13: Bodemtype

Bijlage 14: Ferrariskaart (1771-1778)

Bijlage 15: Atlas der Buurtwegen (ca.1840)

Bijlage 16: Poppkaart (1842-1879)

Bijlage 17: Luchtfoto 1971

Bijlage 18: Luchtfoto 1979-1990

Bijlage 19: Luchtfoto meest recent

Bijlage 20: Beschermd en vastgesteld onroerend erfgoed

Bijlage 21: Aanwijzingen grondradaronderzoek

Bijlage 22: Verslag archeologisch onderzoek ten zuiden van de kerk (Dewilde M. en Wyffels F., 2004)

Bijlage 23: Richtlijnen voor bemonstering mortelstalen (gemeente Koksijde, Lehouck A.)

Bijlage 24: Mortelanalyses voorafgaand aan radiokoolstofdatering (KIK, Fontaine L., 2025)

Bijlage 25: Radiokoolstofdatering op houtskool (KIK, Boudin M, 2025)

Bijlage 26: Rapport fysische antropologie (Defrancq J., 2025)

Bijlage 27: Werkputten + omgeving met coördinaten

Bijlage 28: Inrichting kerk met situering werkputten

Bijlage 29: Overzichtsplan met de belangrijkste archeologische sporen en structuren

Bijlage 30: Romaanse en gotische fase muren en vloeren

Bijlage 31: WP1 en WP2 Vlak 2

Bijlage 32: WP1 en WP2 Vlak 3

Bijlage 33: WP1 en WP2 Vlak 4

Bijlage 34: WP1 en WP2 Vlak 5

Bijlage 35: WP3 WP4 WP6 WP7 Vlak 1

Bijlage 36: WP3 Vlak 4

Bijlage 37: WP6 en WP7 Vlak 2

Bijlage 38: WP1 Profielen 1, 3 en 4

Bijlage 39: Fotolijst

Bijlage 40: Sporenlijst

Bijlage 41: Inventarislijst

Meer informatie is tevens beschikbaar via het digitale registratiesysteem:

<http://www.monarcheo.be/web/monument/archeologie/public/home/home?globals=%7B%22ProjectId%22%3A%22a849447f-d156-46d3-9ea6-acc500a3dec9%22%7D>